

Eero Hoikkala

**RAAMATTU JA KIRKON HISTORIA SUOMEN JA RUOTSIN NYKYISTEN
KANTTORIN VIRKOJEN TAUSTALLA**

**RAAMATTU JA KIRKON HISTORIA SUOMEN JA RUOTSIN NYKYISTEN
KANTTORIN VIRKOJEN TAUSTALLA**

Eero Hoikkala
Opinnäytetyö
Syksy 2019
Musiikin tutkinto-ohjelma
Kirkkomusiikin
suuntautumisvaihtoehto
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Musiikin tutkinto-ohjelma, Kirkkomusiikin suuntautumisvaihtoehto

---

Tekijä: Eero Hoikkala
Opinnäytetyön nimi: Raamattu ja kirkon historia Suomen ja Ruotsin nykyisten kanttorin virkojen taustalla

Työn ohjaaja: Jouko Tötterström
Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: syksy 2019 sivumäärä: 51

Työn aihe nousi mielenkiinnosta verrata Ruotsin ja Suomen nykyistä kanttorikoulutusta ja virkaa sekä kummankin maan kirkkomuusikkoja koskevaa lainsäädäntöä. Koska maillamme on pitkä yhteinen Ruotsin vallan ajanjakso ja sitä seurannut Suomen Venäjän vallan aika, oli mielenkiintoista selvittää, miten kirkkomuusikkojen yhteydet entiseen emämaahan toimivat autonomian aikana. Koska jumalanpalvelusmusiikin tulee palvella kirkon arvomaailmaa, joka perustuu Raamattuun, kiinnostuin tutustumaan sekä Vanhan Testamentin että Uuden Testamentin kuvauksiin jumalanpalvelusmusiikista. Tästä etenin kirkon historian kautta Suomen ja Ruotsin nykypäivään. Tavoitteena oli selvittää, onko jumalanpalvelusmusiikissa samoja piirteitä eri aikoina, miten työ on eri aikoina järjestetty ja minkälaiset lait ja säädökset ovat eri aikoina liittyneet jumalanpalvelusmuusikkojen ammatteihin. Nämä historiaa taaksepäin katsovat selvitykset auttavat ehkä ymmärtämään nykyistä Suomen ja Ruotsin kirkon murrosta.

Työ perustuu kirjallisiin lähteisiin. Kirjallisuutta Suomen ja Ruotsin kirkon historiasta oli melko niukasti saatavilla. Nykytilanteen tarkastelussa käytin nettilähteitä sekä lakiteksteistä että koulutusohjelmista kirjoittaessani.

Jumalanpalveluselämään on aina kuulunut musiikki. Kirkolle muodostui vähitellen keskeinen kansansivistystehtävä ja myös kirkkomusiikista vastaavilta alettiin edellyttää musiikkiin liittyvää osaamista. Kirkon historian eri vaiheissa, eri vallanpitäjien ja opillisten tulkintojen aikoina on musiikille asetettu erilaisia vaatimuksia. Myös seurakuntalaisten osallistuminen on riippunut ajan hengestä. Kirkkomusiikilla on ollut nousu- ja laskukausia. Kirkkomuusikon työkuvaan on kuulunut ajoittain paljon muitakin velvollisuuksia kuin musiikista vastaaminen.

Nykyisessä Suomen ja Ruotsin kanttorin työssä ja koulutuksessa on paljon samoja asioita, mutta myös eroja löytyy. Kummassakin maassa kirkot kamppailevat jäsenkadon ja niukkenevien taloudellisten resurssien kanssa. Myös mielenkiinto kirkon virkaan on vähentynyt. Ruotsissa ei joka vuosi ole voitu aloittaa opintoja opiskelijapulan takia. Historian vaiheista voi löytää myös käyttökelpoisia ratkaisuja vapaaehtoisten sitouttamiseen kirkon musiikkitoimintaan. Jos kirkkomuusikon työtehtävät eivät täytä koko kanttorin työaika, menneestä ajasta voi ottaa oppia, mitä muuta kanttori voisi tehdä saadakseen täyden työajan. Monilla saattaa olla muitakin tutkintoja. Eri osaamisalueilta olisi löydettävissä sopivia ammatillisia kokonaisuuksia.

Asiasanat: kanttori, kirkkomuusikko, lukkari, urkuri, seurakunta, luterilaisuus, kristinusko, Ruotsi, Suomi

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Music, Option of Church Music

Author: Eero Hoikkala
Title of thesis: Cantor in Finland and Sweden
Supervisor: Jouko Tötterström
Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2019
Number of pages: 51

The idea of my thesis emerged from my interest to compare cantor education and church musician post today in Finland and Sweden. The comparison of legislation is included in this thesis. Due to the long common history between Sweden and Finland and the period of the Finnish autonomy as a part of Russia, I was interested to learn about the connections of the Finnish church musicians to Sweden during the autonomy era. The church music should proclaim the values of the Christian Church based on the Bible. I was interested in getting to know the descriptive references of the Old and the New Testament to the church music. From those eras I proceeded to the present via the Christian Church history. My purpose was to explore if the music in ecclesia has had identical features in different eras. My aim was also to compare the working and the legal rules regarding church musicians. Exploring the history may help understanding the contemporary evolution in the churches of Finland and Sweden.

The thesis is based on literature sources. There was quite little literature available about the history of the Finnish and Swedish churches. I used web-articles for exploring the contemporary legal rules and the education systems. Music has always been an important part of worship service in church. Church has had a key role in educating the people. Along centuries have the expectations and demands on musical skills raised, regarding church musicians. In different eras of history has music been targeted by requirements emerging from different authorities and dogmatic branches. The musical activity of the church members has also varied. Church music has experienced growths and recessions. Church musicians have in some eras had many other than musical responsibilities.

Cantor job and education today in Finland and Sweden have both similarities and differences. Both churches are starving with lack of members and decreasing economic resources. The appeal of church musician job is also in a current recession. In Sweden there have been cancelled academic periods due to the lack of students. History may teach our generation how to get volunteers involved in taking responsibility in church music. If a church or a parish can't recruit a full-time church musician, the centuries in the past can give us hints of solutions. Some cantors may have other diplomas or professional skills to accomplish the post.

Keywords: church, music, cantor, history, Finland, Sweden

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KIRKKOMUSIIKIN JUURET RAAMATUSSA	8
2.1	Jumalanpalvelusmusiikki Vanhassa testamentissa	8
2.2	Jumalanpalvelusmusiikki Uudessa testamentissa	10
2.3	Kirkkomusiikki keskiajalla	11
2.4	Laulajan virka.....	12
2.5	Lukija- ja laulukoulut.....	13
3	KIRKKOMUSIIKKI RUOTSI-SUOMESSA	15
3.1	Keskiaika.....	15
3.2	Uskonpuhdistuksen vaikutukset.....	16
3.3	Vuoden 1686 kirkkolaki	18
3.4	Urut ja urkurinvirka	21
3.5	Isovihasta teollistuvaan yhteiskuntaan - uusia urkuja ja yhdistelmävirkoja	23
3.5.1	Lukkarin palkkajärjestelmä	23
3.5.2	Pietismi, valistus ja urkurakentaminen	25
3.5.3	Seurakuntalaulun kehitys.....	25
3.5.4	Lukkarin koulutus	26
3.5.5	Kirkon lastenopetustehtävä	27
3.5.6	Kellonsoitto	28
3.5.7	Lukkarin ei-musiikilliset tehtävät.....	29
3.5.8	Musiikkiseurat.....	30
4	KIRKKOMUSIIKKI SUOMEN AUTONOMIAN KAUDELLA VUOSINA 1809–1918.....	31
5	RUOTSI JA SUOMI 1900–LUVULTA TÄLLE VUOSITUHANNELLE.....	34
6	KANTTORIN IDENTITEETTI 2000–LUVULLA.....	38
7	KANTTORIN VIRKA 2000–LUVUN RUOTSISSA JA SUOMESSA	41
8	KANTTORIN VIRKA TULEVAISUUDESSA	43
9	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	47

1 JOHDANTO

Ruotsin kirkossa astuivat 1.6.2018 voimaan uudet säännökset kirkkomuusikoista ja kirkkomuusikon viroista. Uudet säännökset koskevat mainitusta päivämäärästä lähtien kirkkomuusikon työssä aloittavia. Ajankohtaista on myös uutisointi Ruotsin kirkon monien toimialojen työvoimapulasta, jonka takia osaajat Suomestakin ovat tervetulleita. Tämä ajankohtainen uutisointi ja mahdollisuus tehdä työtä entisessä emämaassamme innosti perehtymään sekä Suomen että Ruotsin kirkon kanttorin virkoihin ja tehtäviin.

Koska ajankohtaista on myös keskustelu kirkon väkimäärän vähenemisestä, taloudellisesta niukkuudesta, virkojen lakkauttamisesta, uudenlaisesta luovasta ajattelusta ja maallikkojen osallistamisesta, kiinnostuin selvittämään, löytyisikö kirkon ja jumalanpalveluselämän historiasta ideoita kirkkomuusikon ammatin uudelleenlaiseen soveltamiseen omassa ajassamme.

Kirkon tehtävä perustuu Raamattuun. Lähdin selvittämään, miten jumalanpalvelusmusiikkia kuvataan siellä. Raamatun ajoista seurasin jatkumoa kirkon historiallisten vaiheiden kautta omaan aikaamme. Koska Ruotsin ja Suomen kirkoilla on pitkä yhteinen historia, perehdyin Ruotsi-Suomen kirkon musiikkivastuussa olevien henkilöiden tehtävien muodostumiseen ja myös Suomen luterilaiseen kirkkoon Venäjän vallan autonomiakaudella. Nykyaikaa olen tarkastellut lainvalmisteluiden ja lainsäädännön kautta sekä koulutusreittejä tarkastelemalla.

Tällaisen pitkän historian jakson avaamisen pohjalta sain varsin syvällisen ja kattavan käsityksen siitä, miten tämän päivän Suomen ja Ruotsin kanttoreiden koulutuksiin ja virkoihin on päädytty. Kirkon väkimäärän nykyisessä alamäessä on hyvä pysähtyä pohtimaan, mitä menneisyydestä on edelleen näkyvissä Suomen ja Ruotsin kirkkomuusikkojen työssä ja voidaanko historiasta saatuja oppeja hyödyntää tulevaisuudessa. Voidaanko joissakin työtehtävissä palata kanttorin työn varhaisille juurille?

Menneisyyden tarkastelu osoittaa, että jumalanpalvelus- ja kirkkomusiikki mukautuivat tai niiden oli pakko mukautua ajan aatevirtauksiin ja vallanpitäjien tahtoon. Kirkkomuusikoille annettiin monenlaisia tehtäviä varsinaisen muusikon työn lisäksi. Oppineisuus ja arvostus vaihtelivat aikakausien mukaan. Myös opetustyö kuului eri aikoina muusikon työhön. Historia kertoo kanttorien osallistuneen kansansivistäjänä lukutaidon tuomiseen Suomeen. Kanttorin työhön on historiassa

kuulunut paljon muutakin kuin musiikkiin liittyviä tehtäviä, kuten työtä kaupungin palveluksessa muusikkona. Useista kirkkomuusikoista tuli paikkakuntansa musiikkijohtajia sekä maaseudulla että kaupungeissa.

2 KIRKKOMUSIIKIN JUURET RAAMATUSSA

2.1 Jumalanpalvelusmusiikki Vanhassa testamentissa

Kanttorin viran juuret nousevat Raamatusta ja ulottuvat juutalaisen jumalanpalveluselämän varhaisvaiheisiin. Vanhin Raamatun maininta soittamista 1. Moos. 4:21:ssa kertoo, että Jubalista tuli ensimmäinen harpun- ja huilunsoittaja. Daavid puolestaan asetti Aikakirjojen mukaan temppelilaulajien ja -soittajien viran. (Erkkilä 2003a, 71.)

Juutalaiset lukivat jumalanpalveluksissa pyhiä kirjoituksia itämaiseen tapaan kantiloiden eli laulaen tekstien sisältöjen innoittamalla tavalla. Israelin kansan uhritoimituksissa ääntely, eräänlainen laulaminen, oli lähtökohta rukoushuudolle, invokaatiolle, joka liitettiin myöhemmin jumalanpalvelukseen. Virkaan vihityt aaronilaispapiit puhalsivat hopeatorviin merkinantoina uhritoimituksissa ja erilaisissa juhlissa. Mooses asetti 4. Moos.1:50:n mukaan Leevin sukukunnan temppelijumalanpalveluksen laulajiksi sekä harpun ja lyyran soittajiksi. Vanhassa testamentissa musiikin kulta-aika oli Jerusalemin temppelissä kuningas Salomonin kaudella. Tuolloin kuoroon kuului 300 mieslaulajaa. Temppelissä oli myös useista soitimista koottu orkesteri. (Erkkilä 2003a, 72.)

Raamatun suhtautumisesta musiikkiin voidaan päätellä, että Vanhan testamentin teosentrinen eli jumalakeskeinen elämäkatsomus ei jaa todellisuutta pyhään ja maalliseen. Israelin kansan elämän kuvauksissa käytetään paljon musiikillisia ilmaisuja, kuten lauluun, soittoon ja tanssiin liittyviä sanoja. Raamattu ei kerro musiikista erillisenä ja itsenäisenä taidemuotona, vaan musiikki liittyy arkielämään, juhliin ja jumalanpalveluksiin. Monet länsimaisen musiikin ilmiöt, kuten urut, ovat peräisin arabikulttuurista. (Tuppurainen 2016b, viitattu 9.9.2019.) Vuonna 1929 Syyrian rannikolta löydettiin Ugaratin kaupunki arkeologisten kaivausten yhteydessä. Sieltä löytyi maailmanhistorian vanhin teksti, johon oli kirjoitettu musiikkia sisältävä teksti 1300–1500-luvuilta eKr. Kun historiaa tulkitaan nykyisen länsimaisen musiikki- ja kulttuurikäsitteiden pohjalta, musiikin voidaan katsoa kuuluneen uskonnonharjoitukseen Vanhan testamentin maailmassa ja laajemminkin kulttuuriin muinaisessa Lähi-idässä. (Nissinen 2004, 15.)

Meidän on vaikea luopua länsimaisesta ajattelustamme, kun tarkastelemme muiden kulttuurien musiikillista ilmentämistä. Pitää kuitenkin muistaa, että kristillinen maailmamme on kehittynyt Etu-Aasiassa ja Pohjois-Afrikassa vallinneiden kulttuuristen ja uskonnollisten tapojen vaikutuspiirissä. Itämainen helleeninen kulttuuri on siis muokannut kristillistä maailmankatsomusta. Voidaan olettaa, että pyrkimys rajoittaa musiikin käyttöä hengellisessä toiminnassa perustuu hellenistiseen ajatteluun. (Murtomäki 2016, viitattu 9.9.2019.)

Hepreankielisenä jumalanpalvelusterminä ylistys tarkoittaa kokonaisvaltaista toimintaa, jossa koko ihminen Jumalan luomana olentona ylistää. Ylistys kohoaa Jumalalle koko luomakunnasta. Jerusalemin temppeli oli keskeisin Jumalan ylistämistä varten rakennettu paikka. Ylistys ja musiikki liittyvät erottamattomasti toisiinsa Vanhan testamentin psalmeissa. ”Tulkaa hänen porteilleen kiittäen, hänen esipihoilleen ylistystä laulaen”, ylistää Psalmi 100. Tempelin musiikista kertoo yksityiskohtaisesti psalmi 150, jonka pohjalta on tehty vuoden 1986 suomalaisen virsikirjan virsi 332 (Herraa hyvää kiittäkää). Muusikoihin kuului kuoro- ja soololaulajia. Heitä säestivät kielisoittimet, vaskipuhaltimet ja lyömäsoittimet (mm. symbaali) sekä joskus ruokolehtipuhaltimet. Harput, kanteleet ja huilut kuvaavat soitinten moninaisuutta. Edellä mainitun Jubalin lisäksi Vanhassa testamentissa kerrotaan kuningas Daavidin olleen taitava muusikko. Myöhemmin Psalmien kirjaa on kutsuttu Daavidin psalmtariksi, mikä kertoo Daavidia kohtaan tunnetusta arvostuksesta myös lauluntekijänä. (Tuppurainen 2016, viitattu 9.9.2019.) Psalmeissa on jo järjestäytynyttä musiikkitoimintaa. Laulunjohtajan tehtäviin oletettavasti kuului esittäjäryhmän eli kuoron tai kuorojen valmennus sekä esilaulaminen ja soitinten soittaminen. (Erkkilä 2003a, 73.)

Raamatun aikalaisille tutut musiikkikäytännöt jäävät nykyajan länsimaiselle lukijalle hämäräksi, koska musiikkia kuvailevat Vanhan testamentin kohdat ovat hajanaisia ja epätarkkoja. Erämaavaelluksellaan Israelin kansa lauloi ”vesilaulua”. Mooses lausui ilmeisen juhalliseen tapaan laulamalla liitonarkun kuljetukseen liittyvät rukoukset (4. Moos. 10:35–36). Hopeatorvia oli taottu merkinantovälineiksi. (4. Moos. 10:1–10.) Niitä tuli soittaa myös riemujuhliissa uhrattaessa poltto- ja yhteysuhreja. Aaronin sisaren, naisprofeetan laulu, tunnetaan Mirjamin lauluna, jota solisti säesti käsirummulla. Muut naiset tanssivat ja löivät rumpua. (2. Moos. 15:20–21.) Laulu kuului Vanhan testamentin kaudella juutalaisten elämänkaareissa lähes kaikkiin tapahtumiin. Laulua tavallisesti säestettiin monenlaisin kielisoittimin. Sodankäyntiin liittyvällä naisten laululla onniteltiin ja kunnioitettiin filistealaisen Goljatin voittanutta Daavidia (1. Sam. 18:6–7). (Tuppurainen 2016b, viitattu 9.9.2019.)

2.2 Jumalanpalvelusmusiikki Uudessa testamentissa

Musiikillisesti rikkaat temppelijumalanpalvelukset loppuivat Jerusalemin temppelin hävitykseen vuonna 70 jKr. Siirryttiin synagogajumalanpalveluksiin. Ne olivat olleet juutalaisten jumalanpalveluspaikkoja pakkosiirtolaisuuden ajalla. (Erkkilä 2003a, 73.) Juutalaisten synagogissa lähinnä lauletaan yksinkertaisesti resitoiden. Vanhan Testamentin psalmeista välittyy kuva itämaisbakkanaalisesta musiikista, mutta synagogien vaimeaan lauluun ei kuulunut soittimien käyttö. Tämä juutalaisten synagogajumalanpalvelusten yksinkertainen musiikki on mahdollisesti vaikuttanut varhaiskristillisen kirkon musiikkityyliin. Ensimmäisillä kristillisillä vuosisadoilla askeetit ja eremiitit pitivät aistillista musiikkia synnillisenä. (Murtomäki 2016, viitattu 9.9.2019; Tuppurainen 2016b, viitattu 9.9.2019.)

Soittimista ei mainita viittauksia vuoden 70 jKr. jälkeisessä jumalanpalvelusmusiikissa. Todennäköisesti leeviläisten muusikoiden vastuulla oli säilyttää ja siirtää temppelijumalanpalveluksen perintöä tuleville sukupolville psalmimusiikkia käyttäen. Kanttorilla (hepr. chazzan) saattoi olla synagogajumalanpalveluksessa jopa rabbia tärkeämpi rooli. Seurakuntaelämän lisäksi oli tärkeää elää uskoa todeksi kodeissa. Juutalaisessa perinteessä uskonnolliset seremoniat, kuten rukoukset aterioilla ja kiitoslaulut pääsiäisen vietossa, kuuluvat erottamattomalla tavalla perhe-elämään. (Erkkilä 2003a, 73.)

Raamattu ei kerro Jeesuksen ottaneen kantaa jumalanpalvelusmusiikkiin. Tärkeänä ohjenuorana kristillisen kirkon musiikkielämälle pidetään Ilm. 15:3:ssa ilmaistua "uutta laulua". Se on ollut vaikuttimena kanttorin tehtävän. "Uusi laulu" kuuluu erityisesti kristittyjen jumalanpalvelukseen. Alkuseurakunta kokoontui aluksi päivittäin vielä pystyssä olevaan temppeleihin rukoilemaan ja koteihin yhteiselle aterialle. Jumalanpalveluspäiväksi vakiintui Jeesuksen ylösnousemuksen päivä, viikon ensimmäinen päivä. Ehtoollisen ja sanajumalanpalveluksen sulautuminen yhteen lisäsi laulettuun musiikkiin määrää. (Erkkilä 2003a, 74–75.)

Musiikin vastustajiin kuului varhaisista kirkkoisista Klemens Aleksandrialainen (k. 215). Hän ei hyväksynyt taidemusiikkia. Hän piti sitä platonilaisen ajattelun ja kristillisen estetiikan yhdistelmänä, eli synnillisenä. Myös Augustinus (350–430) Tunnustuksissaan (397–400) esitti, että musiikkiin liittyy synnillistä aistinautintoa. Tiukan kontrollin avulla pyrittiin kirkkomusiikkia suojelemaan pakanalliselta aistinautinnolta. (Murtomäki 2016, viitattu 9.9.2019.)

2.3 Kirkkomusiikki keskiajalla

Kirkkomusiikin historiassa koko keskiaika 1500-luvun lopulle saakka merkitsee suurta kehitystä. Kirkko tuki ja edisti voimakkaasti musiikillista ilmaisua keskiajalla ja näin kirkko välitti sivistystä läpi Euroopan. Noin vuonna 800 paavi ja Ranskan keisari tekivät sopimuksen kirkollisen vallan ja sille alisteisen maallisen vallan alueista. Kirkollinen musiikki kodifioitiin hellenistis-bysanttilaisen musiikinteorian pohjalta. Tämä hyödytti monin tavoin länsimaisen musiikin kehitystä. Notaatio, moodit ja moniäänisyys kehittyivät musiikinteorian pohjalta. Syntyi musiikin perusmuotojen kokoelma, jota voitiin laajentaa. (Murtomäki 2016, viitattu 9.9.2019.)

Urkujen yleistyminen alkoi 1200–1300-luvuilla Italian ja Ranskan suurimmissa kaupungeissa. Urut mahtavina soittimina ja niiden pauhaava sointi kiorottivat piispojen asemaa. Motetti jännittävänä kirkollis-maallisena musiikinlajina sai alkunsa erityisesti liturgisena musiikkina lukukappaleiden säveltaiteellisina koristuksina ja saarnan viestintäkeinona. 1200-luvulle sijoittuu noin 1200 motettisävellystä. Motetit antoivat Raamatun teksteihin uusia tulkintoja ja edistivät Maria-kultin kehittymistä katolisessa oppikäsityksessä. Maallisena musiikkina latinalainen motetti sai yhteiskunnallisen ja poliittisen merkityksen. Se otti kantaa ajankohtaisiin kirkon ja politiikan kysymyksiin. Sanoituksissa jopa protestoitiin ja kritisoitiin yhteiskuntaa. Motetti toisaalta lähensi musiikin kirkollista ja hovia palvelevaa tehtävää, kun tyylilaji yhdistyi ritarilaulun kanssa ranskankieliseksi moniääniseksi musiikiksi. (Murtomäki 2016, viitattu 9.9.2019.)

Ilm. 1:3 ja Justinos Marttyyrin 1. apologia, luku LXVII tuovat esiin lukijan tärkeän tehtävän jumalanpalveluksessa. Rukousten ja tekstien lukijaksi voitiin alun perin kutsua kuka tahansa läsnä olevista seurakuntalaisista. Tehtävästä kehittyi vähitellen lukijan virka (lat. lector) – idän ja lännen kirkoissa eri vaiheissa ja eri tavoin. Tekstit esitettiin kantilloiden. Kullakin tekstityypillä oli omanlaisensa kantillointikaava. Lukijalta vaadittiin siis musikaalisuutta. (Oramo 2016, viitattu 16.9.2019.)

Säveltäjien ja kirkon välillä koettiin 1300-luvulla yhteenotto. Sitä pidetään vakavimpana sitten polyfonian synnyn. Erimielisyyksien aiheina olivat paavien ns. Baabelin vankeus Avignonissa, kirkon maallistuminen, reformiliikkeet, aateliston arvostelu ja talonpoikaiskapinat. Musiikkia koskeva erimielisyys liittyi hyväksytyksi tulleen kolmijakoisen ja uuden kaksijakoisen tahtilajin välinen vastakkaisuus. Pienten aika-arvojen käytön väitettiin vieneen kirkkomusiikista pyhyden, mikä aiheutti

myös riitaa. Yleisemmällä tasolla kiistaan vaikutti soittajien ammattikunnan ja soitinmusiikin kokema arvostuksen nousu. (Oramo 2016, viitattu 16.9.2019.)

Paavi Johannes XXII painotti kirkon toiminnassa taloudellisen voiton tavoittelua niin, että kirkko muistutti lähinnä liikeyritystä. Hän kirjoitti särmikkäästi kantaottavan bullan *Docta sanctorum* (Pyhyyksien oppi; 1324/25). Siinä hän tuomitsi rajusti uuden musiikin kannattajat. Hän arvosteli uusien suuntausten edustajia. Heidän musiikissaan korostui liikaa iskun mitallinen jakaminen. Hän totesi jumalanpalvelusten musiikin turmeltuneen nopeakestoisten nuottien vuoksi. Sävelkulkuja katkottiin hoquetuksin ja saastutettiin discantuksin. Musiikki saattoi sisältää runsaasti maallisista lauluista otettuja ylä-ääniä. Paavin mukaan oli hylätty antifoni- ja graduaalimelodioiden keskeisimmät ajatukset. Oli unohdettu rakenteiden alle piiloon jäänyt sisältö. Paavi totesi väärän kevytmielisyyden lisääntyneen. Sävyiltään maltilliset kirkkolaulun nousut ja hillityt laskut oli paavin mukaan hylätty. Ympäriinsä kieppuvilla äänillä tavoiteltiin enemmän huumaavaa kuin korvaa tynnyttävää vaikutusta. Paavi moititti myös musiikkityyliä, jossa laulajat ilmaisivat elekielellään musiikiksi sävellettyjä tunnekuohuja. Paavi nimesi kaiken jumalanpalveluksen tavoitteeksi omistautuneen hartauden, joka oli nyt hylätty kirkkomusiikissa. (Oramo 2016, viitattu 16.9.2019.)

Askeetikko Dionysius Kartusiaani (1402/3–71) korosti myöhemmin sisällöltään samaa kritiikkiä teoksessaan *De venustate mundi et pulchritudine Dei* (Maailman viehätyksestä ja Jumalan kauneudesta). Hän vastusti moniäänistä musiikkia ylpeyden ja himokkuuden syntyinä. Mietiskelyyn ja hartauteen kannustavaa säveltaidetta hän piti arvostettavana musiikkina. Hän tuomitsi viihdyttämiseen ja huvittamiseen, erityisesti naisille, tarkoitetun musiikin hylättäväksi. (Murtomäki 2016, viitattu 9.9.2019.)

2.4 Laulajan virka

Laulajan viran syntyajankohtana voidaan perustellusti pitää 300-lukua. Tuolloin sävelmät alkoivat saada rikkaampia muotoja. Vaatimukset laulajan taitoa, kykyä ja koulutusta kohtaan kasvoivat. (Erkkilä 2003a, 75.) Esilaulajat kelpuutettiin mukaan kirkolliseen virkahierarkiaan. 300-luvulta alkaen kaikkia julkisen tehtävän hoitajia kirkossa kutsuttiin yhteisnimellä clerici (lat. Clerus = papisto). (Erkkilä 2003a, 77.)

Kirkon sakraalitoimituksissa tarvittiin eriateisen vihkimyksen saaneita henkilöitä. Ylempään vihkimysasteeseen (ordines maiores) kuuluivat 1100-luvulta lähtien piispat, papit, diakonit ja alidiakonit. Muiden kuin alidiakonien vihkimystä pidettiin sakramenttina. Alempaan vihkimysasteeseen (ordines minores) kuuluivat akoluutit (seuraajat, palvelijat), eksorkistit (manaajat), lehtorit (lukijat) ja ostiaarit (ovenvartijat). Kellojen soittaminen oli yksi ostiaarin tehtävistä. (Jalkanen 1986, 9.)

Muualla kuin tuomiokirkoissa papilla oli yleensä vain yksi alemman vihkimyksen saanut liturginen avustaja. Ruotsissa ja Suomessa papin liturgista avustajaa kutsuttiin lukkariksi (ruots. klockare), mikä johtui hänen kellojensoittotehtävästään. (Jalkanen 1986, 9.)

Laulajan virka eriytyi etenkin itäisessä kristikunnassa. Siellä ketkään muut kuin laulajan virkaan asetetut eivät saaneet nousta lukupulpettiin ja laulaa kirkossa. Kenen tahansa seurakuntalaisen hoitamasta esilaulajan virasta oli muotoutunut kanttorin virka, josta ensimmäiset maininnat kristillisen liturgian esilaulajana ovat 400-luvulta. (Erkkilä 2003a, 76.)

2.5 Lukija- ja laulukoulut

Messuja varten alettiin kouluttaa kuorolaisia, kun laulujen melodiat alkoivat muuttua vaativammiksi. Lukijakoulujen rinnalle perustettiin 500-luvulla laulukouluja. Kanttorille tuli esilaulajan tehtävän lisäksi liturgisen kuoron johtajan tehtävä. (Erkkilä 2003a, 76.) Kanttorin virka kuului lännen kirkossa aluksi vaihtelevasti maallikoihin ja papistoon. Vuosituhannen puolivälin jälkeen katolisessa kirkossa luostarien vaikutuksesta yleistyi kanttorien ja kuorolaisten kutsuminen pappissäädystä. Jumalanpalveluksen toimittaminen sidottiin pappeuteen. Seurakunta passivoitui messun toimittajana. (Erkkilä 2003a, 77.)

Historiassa ovat vuorotelleet säveltäjien ja kirkon keskinäisen hyötymisen jaksot ja vaikeiden rinnakkaiselon kausien kanssa. Jotta voisi tuntea länsimaista kirkkomusiikkia, täytyy tuntea kirkon historian ja teologisten suuntausten lisäksi muutakin taidemusiikkia. Pyhän ja maallisen välinen hedelmällinen ja hyödyllinen jännite on vaikuttanut aina roomalaiskatolilaiseen ja protestanttiseen kirkkomusiikkiin. Ylintä kirkollista valtaa käyttävät johtajat ovat määritelleet sallitut sävellystekniikat sekä rajoittaneet ja sensuroineet kirkkomusiikkia. Sääntely perustui kirkkomusiikin luonteeseen funktiomusiikkina. Kirkkomusiikki on historian kuluessa liittynyt ja rajoittunut niin täydellisesti

liturgiseen käyttöön, että liturgiasta riippumaton muu kirkkomusiikki on melko uusi ilmiö. Jonkin verran on liturgian ulkopuolistakin hengellistä musiikkia ollut aina. (Murtomäki 2016, viitattu 9.9.2019.)

3 KIRKKOMUSIIKKI RUOTSI-SUOMESSA

3.1 Keskiaika

Kristillinen usko, kirkko ja kulttuuri tulivat Suomeen kahdesta ilmansuunnasta, lännestä ja idästä. Läntisen kristillisen kirkon tiedetään vaikuttaneen jo ennen 1100-lukua. Perimätieto kertoo vuonna 1155 Suomeen tehdystä ristiretkestä, jonka keskushenkilöitä olivat Ruotsin kuningas Eerik Pyhä ja piispa Henrik, josta tuli myöhemmin Suomen kansallispyhimys. Karjalaan saapui samoihin aikoihin Idän bysanttilainen, nykyinen ortodoksikirkko. Lännestä saapunut kirkko alkoi vakiintua ja Turkuun perustettiin tuomiokapituli vuonna 1276. Samoihin aikoihin Turussa aloitti pappiskoulutusta varten katedraalikoulu, jolla tuli olemaan Suomen kirkkomusiikin kehityksen kannalta suuri merkitys. Keskiajan lopulla kaupunkeihin perustettuihin kouluihin tuli maalta poikia. He aloittivat kirkolliseen elämään tutustumisen usein kuoripoikina. Teinit tienasivat opiskelurahaa laulamalla latinan-, suomen- ja ruotsinkielisiä lauluja sekä kirkoissa että kodeissa. Vuonna 1582 painettussa *Piae cantiones* -kokoelmassa on säilynyt tätä ohjelmistoa. Soitinten käytöstä Suomessa keskiajalla ei ole tietoa. Todennäköisesti tuolloin ei vielä ollut urkuja Suomessa. Kirkkojen seinämaalauksissa esiintyvät soittajat eivät ehkä kuvaa suomalaista todellisuutta. (Pajamo & Tuppurainen 2004, 15-18.)

Sana lukkari esiintyy ensimmäisen kerran Länsi-Götanmaan maakuntalain kirkkokaareissa 1200-luvun alkupuolella. Lukkarien vihkimysasteista ei ole tietoja, mutta liturgisten tehtävien vuoksi he tarvitsivat vihkimyksen. Myös kellonsoittoon tarvittiin vihkimys, koska kellot oli vihitty pyhään käyttöön. (Jalkanen 1986, 10.)

Aluksi papit itse opettivat lukkarit avustajikseen ja antoivat heille vihkimyksen. Toisinaan lukkarit olivat opintonsa keskeyttäneitä pappisopiskelijoita. Piispojen vaatimuksesta kaikki papillinen koulutus keskitettiin myöhemmin katedraalikouluihin. Ne toimivat tuomiokirkkojen yhteydessä. Hiippakuntien liturgiset käytännöt pyrittiin yhtenäistämään kouluttamalla riittävän päteviä lukkareita seurakuntiin. Koulutusuudistuksen jälkeen vain harvat opiskelijat tyytyivät jäämään lukkariasteelle. Tämän seurauksena tuli pulaa vihkimyksen saaneista lukkareista. Niinpä oli otettava maallikoita lukkareiksi todennäköisesti jo 1300-luvulla. Tämä johti siihen, että maalaiskirkkojen liturgiaa piti yksinkertaistaa. Papit joutuivat usein hoitamaan lähes koko liturgian. (Sama, 10.)

Paavi Gregorius Suuri käynnisti 600-luvulla kirkkolaulun yhtenäistämisen. Hänen mukaansa keskiajan latinankielistä kirkkolaulua onkin kutsuttu gregoriaaniseksi lauluksi. Frankkilainen ja roomalainen perinne yhdistyivät 800-luvulla franko-roomalaiseksi lauluksi. Latinankielistä kirkkolaulua sisältäviä pergamenttilehtiä on tallella yli 10 000. Niitä on ilmeisesti myös käytetty Suomessa. Vanhimmat neumilähteet ovat 900-luvun lopun ja 1200-luvun alun väliltä. (Pajamo & Tuppurainen 2004, 20.) Vaikka reformaation jälkeen katolilaiset laulut jäivät pois käytöstä, pergamenttilehtiä on silti säilynyt. Arvokasta pergamenttia saatettiin käyttää mm. voutien tilikirjojen kansina ja paperilehtiä kansien täyteinä. Nämä tilikirjat säilyivät Tukholmassa, ja Suomea koskevat kirjat pyrittiin palauttamaan Suomeen vuoden 1809 jälkeen. (Sama, 21.)

1400-luvulla lukkarin virka muuttui papin liturgisesta avustajasta henkilökohtaiseksi avustajaksi. Tätä muutosta edisti pappien selibaattimääräysten entistä tiukempi noudattaminen. Naimattomat papit tarvitsivat apua monissa käytännön asioissa, kuten saunan lämmittämisessä, eläinten teurastamisessa ja viljan korjuussa. Lukkarin tehtäviin kuului keskiajan lopulla myös piispan ja rovastin kirjeiden kuljettaminen lähimmälle lukkarille. Myös ostiaarin tehtävät jäivät lukkarille. Kellojensoittoon ei ilmeisesti enää tarvittu vihkimystä. Lukkari hoiti eräät messun lauluosuudet. Liian vaikean musiikin hän saattoi korvata suorittamalla muutaman päivätyön vuodessa pappilassa. (Jalkanen 1986, 10.)

Kirkkolaulun vanhimmat lähteet ovat Suomessa 1000-luvun alusta. Suomessa on toimitettu Läntisen perinteen jumalanpalveluksia 1100-luvulta lähtien. Tuohon aikaan alkoi kanttorin viran kehitys Pohjoismaissa. Liturgia edellytti vihkimyksen saamista. Vihkimysasteet jakautuivat suurempiin ja pienempiin vihkimyksiin. (Erkkilä 2003a, 77.)

3.2 Uskonpuhdistuksen vaikutukset

Martti Lutherin (1483–1546) sekä Olaus ja Laurentius Petrin edustama uskonpuhdistus luopui katoisesta virkaperinteestä (Erkkilä 2003a, 79). Katolisessa käytännössä pappi eriasteisine vihittyine avustajineen toimitti jumalanpalveluksen (Jalkanen 1986, 11). Uskonpuhdistuksen kannattajien mielestä vain saarnaviran haltija tarvitsi vihkimyksen. Muut jumalanpalveluksen toimijat saivat olla maallikoita. Lukkarin virka säilyi ennallaan. Perustana pysyivät katoliset säädökset, joita soveltaen piispat laativat 1500- ja 1600-luvuilla hiippakuntien tarpeisiin useita lukkarisääntöjä. (Erkkilä 2003a, 79.)

Luther määräsi Sakassa vuonna 1528 erään seurakunnan lukkarin opettamaan lapsille katekismusta. Päämääränä oli uskonpuhdistuksen tavoitteiden edistäminen. Näin alkoi luterilaisen kirkon lukkarien lastenopetustehtävä. Ruotsissa ja Suomessa tämä toiminta alkoi vasta myöhemmin, koska lukkarit olivat oppimattomia rahvaanmiehiä. Pappien vastuulle jäi lukutaidon opettamisen kansalle uskonpuhdistuksen alkuvaiheessa. (Jalkanen 1986, 11.)

Koska pienipalkkaiset apupapit ja kappalaiset määrättiin useimmiten lukutaidon opettajiksi, he yrittivät parantaa toimeentuloaan vaatimalla itselleen lukkarin virkoja ja teettämällä rengin työt apulaisillaan. Kaarle-herttuan määräyksellä vuonna 1596 tämä menettely laillistettiin. Näin syntynyt lukkari-pappi-instituutio säilyi 1700-luvulle saakka. (Sama, 11.)

1600-luvun alkupuolella piispat alkoivat vaatia lukutaitoisia lukkareita lasten opettajiksi seurakuntiin. Heidän tärkeä tehtävänsä oli myös seurakunnan virsilaulun harjoittaminen ja johtaminen. Kuningas antoi vuonna 1644 kappalaisia ja lukkareita koskevan määräyksen Viipurin hiippakunnalle ja ilmeisesti koko valtakunnalle. Tämän järjestyssäännön mukaan lukkarin tuli kyetä opettamaan nuorisolle aapista ja katekismusta. Lukkarin tuli myös auttaa pappia laulussa ja rukousten pitämisessä. Palkkaetuina lukkarille annettiin asunto kirkon vierestä pitäjäntuvasta. Lisäksi hänen tuli saada joka talolliselta kolme viljakappaa vuodessa ja myös rahakorvauksia kirkollisista toimituksista. Näin järjestyssääntö muutti lukkarin viran vastaamaan luterilaisen puhtasoppisuuden periaatteita. (Sama, 11.)

Kirkossa oli 1500-luvulla monenlaista kirkkopoliittista liikehdintää. Aikakauden aatevirtaukset heikensivät kirkkomusiikin asemaa. Tällaista ajatusmaailmaa edustivat protestanttiset reformiliikkeet, joihin kuului luterilaisen, kalvinistisen ja anglikaanisen kirkon muodostuminen sekä vastauskonpuhdistus. Nämä uudistusliikkeet näkivät korkeatasoisen kirkkomusiikin katolilaisuutena, jota he vastustivat. Myös katolisessa kirkossa pääsi vallalle upeaan kirkkomusiikkiin kielteisesti suhtautuvia mielipiteitä. Musiikkityylin yksinkertaisuus ja tekstin ymmärrettävyys tulivat tavoitteeksi kalvinisti- ja hugenottiseuduilla. Myös anglikaanikirkoissa alettiin käyttää joko yksiaänistä tai yksinkertaisesti soinnutettua musiikkia. Pelkistetyn taiteen tavoittelu johti jopa kirkkomaalausten, reliikkien, kuorokirjojen ja urkujen hävittämiseen. Monet kuorotraditiot loppuivat puritaanisen toiminnan seurauksena kokonaan. (Murtomäki 2016, viitattu 9.9.2019.)

Martti Luther oli lahjakas muusikko. Hän ihaili erityisesti Josquinin musiikkia. Lutherin musiikinrakkauden ansiota on, että musiikille jäi keskeinen asema kirkossa. Hänen mielestään musiikki teologian tavoin rauhoittaa ja virvoittaa ihmisen sielua. (Murtomäki 2016, viitattu 9.9.2019.)

Lukkarin viran teologinen sisältö muuttui uskonpuhdistuksen myötä. Luther korosti messun uhriajattelun sijasta kiitosuhria. Jumalanpalvelus muuttui dialogiksi, jossa Jumala puhuu (aktio) ja seurakunta vastaa rukoillen, kiittäen ja ylistäen (reaktio). Seurakuntavirsi tuli keskeiseksi. Seurakuntalaisten tuli osallistua aktiivisesti virsilauluun vastauksena. Kuoro edusti seurakuntaa ja sai lisää vastuuta ja tehtäviä. Musiikki sidottiin tiiviisti jumalanpalvelukseen, teksteihin ja saarnaan. (Erkkilä 2003a, 79.)

Vuoden 1523 messu-uudistuksessa katolisen kirkon messun perusrunko säilyi. Latinan kielelle jäi edelleen keskeinen asema, mutta sen lisäksi Luther alkoi käyttää saksan kieltä ja seurakuntalaisten osuus vahvistui. Luther kehitti saksalaisen messun tavallisia seurakuntalaisia varten. Katedraaleissa ja kaupunkikirkkoissa, joiden yhteydessä oli yliopisto ja latinankoulu, toimitettiin messu edelleen latinaksi. Luterilaisella alueella myös katolisen kirkkomusiikin perinteet jäivät osin voimaan. Latinan kielisiä messuja sävellettiin uskonpuhdistuksen alettuakin, myös Johann Sebastian Bachinkin toimesta. (Murtomäki 2016, viitattu 9.9.2019.)

Suomessa latinalainen kirkkolaulu ajoitetaan lähetyskauden vanhaan kerrostumaan (noin 1100–1330), vakiintuneen ohjelmiston ajan uuteen kerrostumaan (noin 1330–1530) ja luterilaiseen kerrostumaan (noin 1530–1640). Kerrostumien eroavuudet ovat nuottikirjoituksessa, teksteissä, laulujen kirkkovuoden mukaisessa sijoittumisessa ja liturgisessa sisällössä. Vanhan kerrostuman korkea ikä verrattuna tietoihin läntisen kirkon saapumisesta Suomeen selittyy sillä, että käsikirjoitukset ovat tulleet Suomeen tai Ruotsiin alkuperämaissaan jo vanhentuneina. Sama koskee myös uudempia lähteitä. (Pajamo & Tuppurainen 2004, 21–22.)

3.3 Vuoden 1686 kirkkolaki

Vuoden 1686 kirkkolaisissa määriteltiin lukkarinvirkkaa koskevat säännöt ja tavoitteet. Lukkarin tuli olla kunniallinen, uskollinen ja ahkera. Häneltä edellytettiin luku-, laulu- ja kirjoitustaitoa. Hänen tuli kyetä opettamaan näitä taitoja seurakunnan nuorisolle. Hänen tehtävänsä määriteltiin kirkkolaisissa historiallisessa järjestyksessä. Vanhin oli ostiaarin rooli. Ostiaarille kuului kellojensoitto,

tuntikellojen asettaminen ja kirkon irtaimiston hoito. Myös pappien palveleminen jumalanpalveluksessa, rippitoimituksessa, pitäjän asioilla ja muussa kirkon palveluksessa kuului lukkarin vastuulle. "Pitäjän asiat" (ruots. socknebud) liittyivät keskiajalla sairaskäynteihin, joissa lukkarilla oli liturginen osuus ja myöhemmin myös ehtoollisvälineistä huolehtiminen. (Jalkanen 1986, 12.)

Rippitoimituksissa lukkarin tehtäviin saattoi kuulua ehtoolliselle saapuvien ilmoittautumisesta huolehtiminen. Myöhäiskeskiajalla lukkarit saattoivat palvella pappeja myös henkilökohtaisissa asioissa. Nyt tällaiset palvelutehtävät kiellettiin, koska ne haittasivat opetustyölle omistautumista. Vastakkainasettelu pappien kanssa ja lastenopetusvelvollisuus kuvaavat hyvin lukkarin työtä 1600-luvulla. Näin kirkollinen lainsäädäntö muutti lukkarin viran pappien palvelijoista kirkon virkamieheksi. Kirkkoherrojen oli vaikeaa omaksua uusi periaate ennen isoavihaa (Sama, 12.)

Kansainvälinen hengellinen liikehdintä 1700-luvulla muutti kirkkomusiikin asemaa. Saksassa pietistit ja Englannissa puritaanit väheksyivät jumalanpalveluksen ulkoista muotoa ja musisointia kirkossa. Vaikka monet tämän ajan tunnetut musikit olivat korkeasti koulutettuja, heidän ammatillinen asemansa ja arvostuksensa heikkeni. (Tuppurainen 2016c, viitattu 16.9.2019.)

Virtuoositason kirkkomusiikissa saattoi saavuttaa myös ilman yliopisto-opintoja, kuten J.S. Bach. Hänen muusikkokautensa loppupuolella kanttorin saama arvostus oli jo niin alentunut, että hän myönsi 1730 kokevansa vaikeaksi ammatillisen alennuksen kapellimestarista kanttoriksi. Bach itse oli vielä Leipzigin musiikkielämässä näkyvästi esillä, mutta hänen seuraajansa Johann Matthesonin saama arvostus oli jo huomattavasti vähäisempi. Hän kuvaili vuonna 1740 kanttoreita musiikkiopintoja suorittaneiksi (*musikgelehrter*) kirkko- ja kouluvirkamieheksi, jotka virkansa puolesta antavat nuorisolle alkeisopetusta, varsinkin laulutaidossa. Jotkut pitivät kanttorin ja urkurin nimitystä arvoa alentavana. He olisivat halunneet kapellimestarin arvonimen tai tulla kutsutuksi vähintään musiikkirehtööriksi, mutta ei kanttoriksi tai urkuriksi. Pietismin ja rationalismin vaikutukset muuttivat 1700-luvun kuluessa luterilaista kanttorin virkaa niin paljon, että jumalanpalvelusmusiikin vastuu siirtyi enimmäkseen urkureille, mikä merkitsi musiikillisen tason laskua. (Tuppurainen 2016c, viitattu 16.9.2019.)

Lukkarien kirkkolaulutehtävästä puuttui säädös kokonaan. Heidän asemansa ei siis ollut vakiintunut virsilaulun opettajina ja johtajina 1600-luvun jälkipuolella. Kun puute havaittiin, tämä tehtävä liitettiin kiinteästi lukkarien toimenkuvaan seuraavalla vuosisadalla. (Jalkanen 1986, 12.)

Vuoden 1686 kirkkolaisissa lukkarin tehtävistä viimeisenä mainittiin lukkarinposti. Tehtävä oli peräisin keskiajalta. Lukkarin piti viipymättä viedä tuomiokapitulin, rovastin ja kirkkoherran kirjeet lähimmälle lukkarille ja vastata vahingosta, jonka hän huolimattomuudellaan aiheutti. (Sama, 12.)

Lukkarin valinta hoidettiin myöhäiskeskiajalla kirkkoherran ja pitäjänmiesten yhteisellä sopimuksella. Pitäjänmiehillä oli vaalissa ratkaiseva valta. Juhana III:n kirkkojärjestys, Nova ordinantia, vuonna 1575 määräsi, että lukkarin virkaan ottaminen tarvitsi papin suostumuksen. Papin koettiin pystyvän parhaiten arvioimaan lukkarin kyky, taito ja soveltuvuus. Monissa myöhemmissä lukkarisäännöissä sovellettiin samaa periaatetta. (Sama, 13.)

Vuoden 1686 kirkkolaki sääti, että lukkarin valitsevat kirkkoherra ja seurakunta. Nyt tarvittiin takausmiehet vastaamaan vahingosta, jonka lukkari saattoi aiheuttaa kirkon omaisuudelle. Takausmiehet merkitsivät uudistusta. Aiemmin lukkari vannoi valan, joka velvoitti hänet itse korvaamaan aiheuttamansa vahingon. Kirkkolaisissa ei ollut säädöstä valasta. Silti valan säilyi perinteenä vielä kirkkolain voimaantulon jälkeenkin. (Sama, 14.)

Lukkarit saivat keskiajalla palkkansa osuutena kirkon kymmenysverotuksesta. Kustaa Vaasan kirkkoreduktio vei puolet vähäisistä tuloista kruunulle. Puhdasoppisuus asetti lukkareille korkeammat taidolliset vaatimukset ja heidän palkkauksensa oli järjestettävä uudelleen. Viipurin hiippakunnalle annettiin vuonna 1644 lukkareita koskeva uusi järjestyssääntö. Nämä palkkaussäännökset muutettiin valtakunnallisiksi vuosina 1681 ja 1694 annetuilla kuninkaallisilla asetuksilla. Lukkarin asuntoedusta ei tällöin säädetty, mutta rahvas veloitettiin vuosien 1688 ja 1690 kuninkaallisilla päätöksillä hankkimaan lukkareille tuvat. Lukkarilla oli oikeus saada mainittujen palkka-asetusten mukaan jokaiselta talonpojalta eli talonsavulta vuosittain kolme kappaa viljaa: ruista, kauraa ja ohraa. Hänelle kuuluivat rahakorvaukset kirkollisista toimituksista: yksi hopeaäyri kasteesta sekä muista toimituksista kaksi hopeaäyriä. (Sama, 14.)

Uskonpuhdistus aiheutti muutoksia keskiaikaiseen kanttorin työhön. Musiikilliset ja liturgiset opinnot suoritettiin latinakoulussa. Koulun kuorossa saatiin työkokemusta. Lisäksi opiskeltiin kanttorin johdolla. Usein akateemiset opinnot olivat laajoja. Kanttori opetti koulussa, harjoitti kuoroja ja instrumentalisteja, hoiti kirkon liturgista elämää sekä sävelsi ja sovitti liturgista musiikkia. Lisäksi täytyi tehdä esittäjille kopioita. Kanttorin piti myös ottaa osaa kaupungin muihin tilaisuuksiin ja antaa yksityisopetusta. (Erkkilä 2003a, 80.)

Urkurit olivat tyypillisesti käytännön muusikoita, kanttorit laajemmin oppineita. Urkurin arvostus kasvoi 1600-luvulla. Urkurin asema nousi tasavertaiseksi kapellimestarien ja kanttorien kanssa esimerkiksi Buxtehuden vaikutuksesta. Yhteistyö urkurin ja kaupungin soittajien kesken lisääntyi myös. Urkurit saattoivat työskennellä musiikin ohella kirjureina ja kirkonpalvelijoina. He myös hoitivat sivutoimia kirkon ulkopuolella. He opettivat alkeiskouluissa lukemista, kirjoitusta ja matematiikkaa. Urkuri oli monesti konserttoija, kanttori laulaja. Urkuri saatettiin määritellä taitavaksi kirkon virkamieheksi, hyväksi klaveerinsoittajaksi ja säveltäjäksi, joka kykenee rikastuttamaan virrenveisuuta alkusoitoilla, fuugilla ja muunnelmilla. (Sama, 81.)

Urkureilla ei ollut lukkarin kaltaista julkisoikeudellista asemaa Suomessa ennen vuoden 1686 kirkkolakia. Urkurin oikeudet ja velvollisuudet määrättiin kussakin sopimuksessa erikseen. Esimerkiksi Turun tuomiokirkon urkuria varten tehtiin vuonna 1680 sopimus, jota sovellettiin vielä 1700-luvulla. Kirkkolaki sääti vain urkurin valinnasta. Urkurin valitsi kirkkoherra ja palkan maksava seurakunta sopimuksensa mukaan. Tuomiokirkon urkurin valitsivat tuomiokapituli, seurakunta ja kirkkoherra. Urkurin pätevydestä ja tehtävistä ei laki mainitse mitään. Urkurin asema oli pitkään vakiintumaton Ruotsi-Suomen kirkossa. Urkujen käytöllä ei ollut vielä tarkasti määrättyä roolia luterilaisessa jumalanpalveluksessa. Urkurinvirka oli lukkarinvirkaa arvokkaampi, koska se mainittiin näistä kahdesta ei-pappisvirasta ensiksi kirkkolain virkoja koskevassa luvussa. (Jalkanen 1986, 16.)

Lukkarin virasta annettiin 1700-luvun lopulla varsin täsmälliset säädökset, kun taas urkurin asema ei ollut julkisoikeudellinen vaan sopimusperusteinen. Parhaat urkurit tulivat Suomeen Saksasta ja Ruotsista. (Erkkilä 2003a, 82.) Suomen kirkkojen ensimmäisistä urkureista jotkut tulivat Baltiastakin. Suomalaisia urkureita ei ensimmäisten joukossa voinut olla, koska ei ollut urkujakaan. Joitain suomalaisiakin silti tunnetaan, mutta heidän opiskelupaikkojaan ei ole dokumentoitu. (Oramo 2016, viitattu 16.9.2019.)

3.4 Urut ja urkurinvirka

Jo keskiajan lopulla käytettiin mahdollisesti urkuja muutamassa Suomen kirkoissa, Turun ja Röntämäen kirkoissa sekä Naantalissa ja Rauman luostareissa. Kun uskonpuhdistuksesta oli kulunut noin sata vuotta, urkuja alettiin käyttää luterilaisissa maissa virsilaulun säestämiseen. Uruista

kehitettiin vähitellen monipuolisia soitimia, joiden katsottiin kilpailevan seurakuntalaulun kanssa. (Jalkanen 1986, 14.) Manner-Euroopassa 1600-luku oli urkurakentamisen voimakasta kasvukautta. (Sama, 15.)

Ruotsi-Suomen vuoden 1686 kirkkolaissa heijastui soitinmusiikin ja seurakuntalaulun välinen jännite. Soitinten käyttöä sekä hyväksyttiin että rajoitettiin. Kirkkolaki käski seurakuntia kiittämään Jumalaa laululla, soitolla ja musiikilla. Urku- ja soitinmusiikilla ei saanut pitkittää jumalanpalvelusta seurakunnan laulun kustannuksella. Paaston aikana kaiken soitinmusiikin täytyi vaieta. Seurakuntalaululta vaadittiin järjestystä ja tavalliselle kirkkokansalle sopivaa rytmiä, ei liian nopeaa eikä liian hidasta. (Sama, 15.)

Mikäli Suomessa oli keskiajalla urkuja, ollaan varmoja siitä, että ne eivät olleet kiinteästi kirkoissa. Seurueiden matkatavaroina saatettiin kuljettaa liikuteltavia pikku-urkuja, portatiiveja tai *regaaleja*, Turun tuomiokirkkoon hankittiin urut 1500-luvun jälkipuoliskolla. Muiden kaupunkien kirkkojen urkurakentaminen alkoi 1600-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Maaseurakuntien urkuhankintoja aloiteltiin 1600-luvun lopulla, mutta useimmat kirkot olivat ilman urkuja koko 1700-luvun ja 1800-luvun puolelle saakka. (Oramo 2016, viitattu 16.9.2019.)

Ennen Isovihan aikaa Suomen kirkkoihin hankittiin toistakymmentä urkusoitinta, enimmäkseen helposti siirrettäviä posetiiveja. Niitä ostettiin Ruotsista ja Saksasta. Kuljetus tapahtui meritse rannikkoseudulle. Viipurissa, Porvoossa, Helsingissä, Turussa, Röntämäellä, Korppoossa, Sauvossa, Nauvossa, Vaasassa, Uudessakaarlepyyssä, Pietarsaaren maaseurakunnassa, Kokkolassa, Raahessa ja Oulussa oli urut ennen Isovihan alkua. Turun tuomiokirkon kahdet positiiviurut oli hankittu vuoden 1681 palon jälkeen, mutta ennen paloa, vuosisadan puolivälistä lähtien, siellä oli ollut suuremmat urut ja positiivi. Naantalın luostarin urut siirrettiin Nauvoon. (Jalkanen 1986, 15–16.)

Kaupunkien musiikkielämä kohentui urkuhankintojen myötä. Urkureista taitavimmat olivat monipuolisia yleismuusikoita. Heihin sovellettiin ammattikuntalaitoksen periaatteita, kuten yksinoikeus kaupungin musiikin harjoittamiseen ja oikeus avustajiin. Turun tuomiokirkossa esiintyi suuria laulajien ja soittajien kokoonpanoja. (Jalkanen 1986, 15–16.)

3.5 Isovihasta teollistuvaan yhteiskuntaan - uusia urkuja ja yhdistelmävirkoja

Isoviha, Suuren Pohjan sodan aikainen Venäjän miehitys Suomessa vuosina 1713–1721 merkitsi suurta iskuja kirkkojen musiikkielämään. Kaikki urut tuhottiin, lukuun ottamatta Nauvon ja Sauvon urkuja. Ne säästyivät. 1700-luvun lopulla alkoi urkujen jälleenrakennus. Työ eteni kuitenkin hyvin verkkaisesti. Muutamat urut saatiin vuosikymmenessä. Vuonna 1800 Suomessa oli 27 urkusoitinta. Urkuja kohdannen tuhon lisäksi valistuksen ja pietismin aatevirtaukset heikensivät urkurin viran arvostusta. Kirkkomusiikki koettiin vähämerkitykseksi sanan harjoittamisen rinnalla. Yhteys jumalanpalveluksen sisällön ja musiikin välillä heikkeni ja liturgiset ilmaisut köyhtyivät. (Erkkilä 2003a, 82.; Jalkanen 1986, 15–16, 21–23.)

Koska kuorotoiminta väheni, urkurin ja kanttorin toimenkuvat lähenivät toisiaan. Urkujen käyttö rajoittui enimmäkseen alku- ja loppusoihtoon ja virsien säestämiseen. Niinpä 1800-luvulla urkurin ja kanttorin tehtäviä alkoi hoitaa sama henkilö. (Erkkilä 2003a, 82.)

Vuosina 1721–1809 oli yleisesti jokaisessa emäseurakunnassa ja jokaisessa omapappisessa kappeliseurakunnassa lukkarin virka. Monesti saarnahuonekunnillakin oli oma lukkari. Kun uusia kappeliseurakuntia perustettiin, virkaa ei yleensä heti täytetty. Tähän oli syynä emäseurakunnan lukkarin oikeus saada palkkaa myös kappelin alueelta, jos hän oli aloittanut virassaan ennen kappelin perustamista. Erilaisilla sijaisjärjestelyillä pyrittiin hoitamaan uuden kappeliseurakunnan lukkarin tehtävät. (Jalkanen 1986, 18–19.)

Myös lukkari-pappeja oli joissakin seurakunnissa, vaikka tämä käytäntö oli virallisesti kumottu vuonna 1660. Pysyviä lukkari-papin virkoja tiedetään olleen vain yksi, 1600-luvulla perustettu Kemiön lukkarin ja apulaispapin yhdistetty virka. Viran haltija toimi sekä pappina että lukkarina. Muutoin lukkari-pappeja oli vain tilapäisesti (Sama, 21–23.)

3.5.1 Lukkarin palkkajärjestelmä

Vuosina 1700–1809 ei ollut juurikaan eroa, oliko lukkarin virka vakinainen vai tilapäinen. Tuolla aikavälillä seurakuntien määrä lisääntyi ja lukkarien ja urkurien virkojen lukumäärä kasvoi noin 30 prosenttia. Lukkarien palkkaus määriteltiin palkkausasetuksilla. Asetukset olivat sitovia.

Jumalanpalvelusten pitäminen joka pyhä oli tärkein täyden palkan edellytys. Seurakuntalaiset yrittivät kuitenkin pienentää palkanmaksuveloitteitaan. (Jalkanen 1986, 21-23.) Eräät Porvoon hiippakunnan talolliset kieltäytyivät maksamasta lukkareille palkkaa jaetuilta talonosilta. Kuninkaallinen majesteetti määräsi päätöksellään 4.12.1734, että jokaisen itsenäisen talollisen oli maksettava säädetyt lukkarinkapat riippumatta talon suuruudesta. (Sama, 24–26.)

1700-luvun jälkipuoliskolla vakiintui tavaksi myöntää lukkarille jokunen kolehti vuodessa, tavallisesti juhlapyhinä. Tämä paransi niukkaa toimeentuloa. Joissakin seurakunnissa maksettiin kirkon varoista rahapalkkioita. Esimerkiksi Kemiön lukkari-pappi sai vuodessa kuusi kuparitaalaria kenkärahaa. (Sama, 24–26.)

Urkurin palkkausta ei ollut asetuksilla säädetty. Seurakunnan piti määrätä se itse. Turun tuomiokirkon urkurille sovittiin (1727) vuosipalkaksi 600 kuparitaalaria, puolet tuomiokirkon ja puolet kaupungin varoista. Urkuri sai lisäksi vuokratyöhönsä 50 taalaria kaupungilta. Vuonna 1742 palkka korotettiin yhteensä 930 kuparitaalariksi. Urkuri sai lisäksi neljän juhlapyhän kolehdin. Kun rahan arvo laski kymmenesosaan 50 vuoden aikana, 1790-luvulle tultaessa urkuriensa palkka ei riittänyt elämiseen. (Sama, 24–26.)

Lukkariensa ja urkuriensa palkkaedut eivät sisältäneet virkataloa tai asuntoa. Kuitenkin kaupungeissa papiston vuoden 1723 privilegit määräisivät lukkarille asunnon tai vuokratyöhön. Maaseudulla lukkarit asuivat useimmiten mäkitupalaisina kirkon läheisyydessä tai pappilan, talollisen tai torpparin tiluksilla. Kaupungeissa lukkarit ja urkurit monesti omistivat pienen talon. Pohjanmaalla, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa eräät lukkarit olivat myös tilanomistajia ja vaurastuivat huomattavasti virkaveljiinsä verrattuna. 1700-luvun jälkipuoliskolla isojoon yhteydessä ryhdyttiin hankkimaan lukkareille ja urkureille virkataloja. Tähän velvoitti kuninkaallinen päätös 10.8.1762. Siinä kruunun liikamaista oli isojoissa erotettava lukkareille virkataloja. Eräät Pohjanmaan lukkarit saivat tuolloin ensimmäisinä puustellinsa. Useimmat virkatalot hankittiin vasta autonomian ajan alkupuolella. (Sama, 24–26.)

3.5.2 Pietismi, valistus ja urkurakentaminen

1700-luvulla pietismi ja valistus vaikuttivat luterilaisten kirkkojen elämään hyvin saman suuntaisesti. Pietismi piti tärkeänä yksilöllistä uskonelämää ja valistus korosti järkeä. Sananjulistus ja yksinkertainen musiikki olivat jumalanpalveluksen keskiössä. Musiikin tuli erottua maallisesta musiikista. (Tuppurainen 2003, 53.)

Vaikka urut hankittiin useimmiten emämaa Ruotsista, myös Suomessa toimi urkurakentajia yksityisyrittäjinä. Kirkkoherroilla oli paljon valtaa soitinhankinnoissa. Rahaa saatiin keräyksillä. Toisinaan tuli lahjoituksia urkuja varten. Urut olivat yleensä pieniä, yksisormioisia ja liitejalkioisia. Äänikertoja oli useimmiten kahdeksan. Kaksisormioiset urut rakennettiin viiteen kirkkoon: Turun tuomiokirkko (32 äänikertaa), Kokkola (21), Rauma (18), Vaasa (29) ja Porvoo (26). Urkujen sijainnit painoutuivat rannikolle, josta oli hyvät yhteydet emämaahan. Porvoon hiippakunnassa hankittiin urut vain Helsinkiin, Porvooseen ja Mikkeliin. (Jalkanen 1986, 27–29.)

Urkurit täytyi usein kutsua Ruotsista. Kirkkoherra saattoi tuoda mukanaan Ruotsista urkujen hankintamatkalta soittimen lisäksi myös urkurin, kuten tapahtui Närpiössä vuonna 1747. Urkurit kouluttivat lisää urkureita. Turun tuomiokirkon urkurin työsopimukseen sisältyi opetusvelvollisuus. (Sama, 32–33.)

3.5.3 Seurakuntalaulun kehitys

Painettua koraalikirjaa ei ollut. Virallinen vuoden 1697 ruotsalainen ja vuoden 1702 suomalainen koraali- ja messusävelmistö olivat yksiäänisiä. Urkuri joko itse soinnutti koraalit tai kirjoitti säestyskirjat. Tämä edellytti laajoja musiikkiopintoja ja luontaista lahjakkuutta. Taitavasti laadittuja koraalikirjoja arvostettiin. (Jalkanen 1986, 32-33.)

Kantiloointia ei enää käytetty 1700-luvulla. Yhteislaulu hidastui. Vuosisadan lopulla koraali oli yksinkertaisin ja hitain ajateltavissa oleva laulu. Messusävelmistöt supistuivat yhdeksi sarjaksi, nimeltään Suomalainen messu. (Tuppurainen 2003, 53.)

Monet taitavat urkurit loivat syrjäisen maamme musiikkikulttuurille perustan kauan ennen kuin musiikkia opetettiin missään koululaitoksia. Säilyneet koraalikirjat kertovat syvällisestä osaamisesta. (Jalkanen 1986, 32–33.)

Ilmeisesti vuosina 1690–1710 seurakuntalaulun johtaminen vakiintui lukkarien tehtäväksi. Kirkkokansa tarvitsi lukutaitoa ja virsikirjan tuntemusta. Piispat ja rovastit muistuttivat kansaa tuomaan virsikirjat mukanaan kirkkoon. Sävelmien ja yhteisen laulun oppiminen edellytti ahkeraa harjoittelua. (Sama, 32–33.) Piispat ja rovastit antoivat ohjeita. Piti laulaa yhtäaikaaisesti ja sopivalla nopeudella. Lukkareiden käskettiin johtaa laulua seurakunnan edestä, jotta yhteislaulu sujuisi hallitusti. Lukkarille tarvittiin kuoriin lukkarinpenkki. Se vakiintui 1700-luvulla kirkon sisustukseen. (Sama, 34–36.)

Lukkarin täytyi virkaan pyrkiessään antaa seurakunnalle julkinen laulunäyte. Tuomiokapituli saattoi huomauttaa kirkkoherralle, että kaikille hakijoille piti antaa tilaisuus osoittaa taitonsa. Kirjallisen laulutodistuksen korvasi tämä julkinen näyte. Molemmat tulivat käyttöön 1700-luvun puolivälin jälkeen vähitellen. Tuomiokapitulit rupesivat myös tarkastamaan lukkareiden todistukset. Valtakirjan antaminen edellytti kaikkien pätevyysvaatimusten täyttämistä. Laulutaidottomia lukkareita onnistui silti pääsemään virkoihin. (Sama, 34–36.)

3.5.4 Lukkarin koulutus

Lukkarit opiskelivat laulua yleensä jonkun lukkarin johdolla ja toimivat lukkarin apulaisena tai sijaisena. Ikääntyvän lukkarin täytyi eläkkeelle päästäkseen kouluttaa itselleen seuraaja, joka teki hänen kanssaan elatussopimuksen saadakseen viran. Tällainen koulutus- ja virantäyttökäytäntö oli voimassa ennen vuoden 1786 lukkarin vaalin asetusta. Monet lukkarit olivat koulussa saaneet riittävän valmennuksen virsi- ja messulaulun. Osa lukkareista oli ilmeisesti jo 1700-luvun alussa hankkinut taitonsa nimekkäämmän lukkarin tai urkurin johdolla. Esimerkiksi Sauvon lukkarin virkaan hakijoiksi vuonna 1748 ilmoittautui Turun tuomiokapitulille kaksi henkilöä, jotka kumpikin olivat harjoittaneet sekä klaveerin että urkujen soittoa. (Jalkanen 1986, 34-36.)

Monet kirkkoherratkin olivat kiinnostuneita kirkkolaulun ja muun musiikin kehittämisestä sekä urkujen hankinnoista. Esimerkiksi Kokkolan rovasti, monipuolisesta toiminnastaan kuuluisa Antti Chydenius, oli myös innokas laulukuoron ja soittokunnan tukija. (Sama, 37–38.)

Jumalanpalvelusten lisäksi lukkarit johtivat musiikkia muissakin kirkon toimituksissa. Erityisesti hautajaisissa laulettiin paljon. Usein virsiä laulettiin hautausmaahan saapuessa vainajan kotoa kirkkomaalle. Tästä veisuusta saatettiin maksaa lukkarille ylimääräinen korvaus. Käytännön työ vahvisti lukkarin asemaa. (Sama, 37–38.)

1600-luvun pietismistä syntyi herätysliikkeitä, joille alkoi muodostua omia hengellisten laulujen kokoelmia, kuten Siionin virret (1790) (Tuppurainen 2003, 53).

3.5.5 Kirkon lastenopetustehtävä

Vuoden 1686 kirkkolaissa oli väljät säädökset lastenopetuksesta ja lukkarin opetustehtävästä. Kirkkolaki velvoitti opettamaan lapsille sisälukua ja kristinoppia. Lasten vanhemmat ja holhoojat velvoitettiin huolehtimaan, että lapset osallistuivat opetukseen. Kirkkoherralle kuului opettamisen johto ja valvonta. Kappalaiset ja lukkarit opettivat. Vuoden 1689 valtiopäivät vapauttivat kappalaisen opettajuudesta, kun papisto jätti tehtävän pelkästään lukkarille ja koulumestarille. Kirkkolain väljien opetussäädösten takia koulujen ja lukkarien opetustehtävä jäi hiippakunnan hallinnon ja papiston toiminnan ja viisauden varaan. (Jalkanen 1986, 39–41.)

Koko valtakunnan myöhemmätään säädökset eivät täsmällisesti määrittäneet kirkon alkuopetusta. Pykälät koskivat vain joitakin asioita. Kuninkaallinen päätös 22.10.1723 velvoitti lasten vanhempia ja holhoojia kahden markan sakon uhalla ahkerasti opettamaan lapsilleen sisälukua ja kristinoppia. Mikäli he eivät tähän kyenneet, tuli heidän lähettää lapsensa koulumestarin tai lukkarin oppiin. Seurakuntien piti avustaa köyhiä, jotta hekin saivat lapsensa kouluun. Näin oppivelvollisuuden piiriin pyrittiin saamaan kaikki lapset. Lukkarille säädettiin epäsuorasti – antamatta tarkempia määräyksiä – oikeus saada erillinen korvaus opettamisesta. Koulutiloina toimivat lukkareiden tuvat ja pitäjäntuvat. Kuninkaallisen majesteetin vuosina 1688 ja 1690 antamilla päätöksillä pitäjäläisten velvollisuus oli hankkia lukkareille tuvat. Vuonna 1719 annetulla päätöksellä pitäjäläiset käskettiin rakentamaan pitäjäntuvat. (Jalkanen 1986, 39–41.)

Vuosien 1760–1762 valtiopäivillä käsiteltiin laajasti kirkon alkuopetusta. Seurakunnat velvoitettiin palkkaamaan koulumestari, mikäli lukkari ei seurakunnan laajuuden vuoksi kyennyt asianmukaisesti täyttämään opettamisvelvollisuuttaan. Opetustavoitteina pidettiin yleensä vain

lukutaitoa ja kristinopin osaamista. Kirjoitusta ja laskentaa ei pidetty välttämättöminä. (Jalkanen 1986, 39–41.)

Kirkon alkuopetuksen oikeudelliseen perustaan sisältyivät vuoden 1686 kirkkolaki sekä vuosina 1723 ja 1762 annetut kuninkaalliset päätökset. Säädösten väljyys antoi suuren vastuun hiippakuntahallituksille, papistolle ja pitäjäläisille alkuopetuksen järjestämisessä. (Jalkanen 1986, 39–41.)

3.5.6 Kellonsoitto

Ruotsin valtakunnassa luterilaiseen kirkkoon siirtyi katoliselta kaudelta monivivahteinen kellojensoittokäytäntö. Sen pyhimyskulttia ja taikauskoa edustaneet ainekset hylättiin uskonpuhdistuksessa. Kellojen soitossa korostui tiedottava merkitys. Kellojensoittoa alettiin 1600-luvulla arvostaa myös juhlistamisen ja kohteeseensa liittyvien merkitysten vuoksi. Vuoden 1686 kirkkolaki erotteli jumalanpalvelussoitot, arki-aamujen ja -iltojen soitot sekä soitot kuolemantapausten yhteydessä. Lisäksi oli hiippakunnallisia määräyksiä ja paikallisia tapoja. Kirkkolaki määräsi lukkarin huolehtimaan soittamisesta ja läppäämisestä ajallansa. Säädöksen tulkinnan mukaan lukkarin tuli itse suorittaa mainitut toimet. Toisen tulkinnan mukaan lukkarin tehtäväksi jäi vain valvoa toimien asianmukaista suorittamista. Seurakunnat saattoivat velvoittaa lukkarin palkkaamaan itselleen apulaisen kellonsoittajaksi tai palkata soittajan. Toisissa seurakunnissa sovittiin soittojen vuorottaisesta hoitamisesta talojen kesken. Tuomiokapitulit ilmeisesti hyväksyivät seurakunnissa muodostuneet käytännöt. Kirkkolain väljä tulkinta oli välttämätön, koska lukkarien tehtävät erosivat toisistaan. Lisäksi useissa kirkoissa piti soittaa kelloja samanaikaisesti. (Jalkanen 1986, 60-63.)

Kirkonvartijoita otettiin kellonsoittajiksi 1700-luvun alkupuolella. Kirkonvartijat tavallisesti avustivat lukkaria. Eräin paikoin he ilmeisesti hoitivat omatoimisesti soitot. Lukkarit vähitellen irrotettiin täydestä soittorasituksesta. Soittajat saattoivat saada myös ylimääräistä korvausta kirkkolain edellyttämistä soittoista. Esimerkiksi Nakkilan lukkarille myönnettiin vuonna 1774 kaksi kolehtia siitä, että hän läppäsi suurella kellolla arki-iltaisain läpi vuoden. (Sama, 60–63.)

Aamu- ja iltasoitot ilmoittivat pitäjäläisille, milloin piti lähteä työhön ja pois työstä. Aamusoitto oli varsinkin kaupungeissa tärkeä herätysmerkki. Kirkkolain mukaan aamu- ja iltasoitot muistuttivat kansaa rukoilemaan Jumalalta siunausta itselleen, varjelusta esivallalle, rauhaa, lepoa ja

autuaallista loppua. Kuolinkellojen ja hautaussoittojen katsottiin yleisesti keskiajan perinteen mukaisesti kuuluvan pitäjäläisille eikä lukkarille. Käytännöstä syntyi ongelmia, kun usein soittajien kokemattomuus ja huolimattomuus aiheuttivat kelloille vahinkoa. (Sama, 60–63.)

3.5.7 Lukkarin ei-musiikilliset tehtävät

Lukkarin työrasituksiin kuului kirkollisen postin kuljettaminen. Posti kulki tavallisesti pitäjästä toiseen, lukkarilta toiselle. Tietyissä tapauksissa lukkari vei rovestin postin tuomiokapituliin saakka. Tehtävän rasittavuuden takia lukkarit syyllistyivät usein huolimattomuuteen ja laiminlyönteihin, mikä johti valituksiin ja tuomiokapitulien muistutuksiin. (Jalkanen 1986, 64–68.)

Uskonpuhdistuksen soveltaminen käytäntöön edellytti myös kirkkokurista huolehtimista. Lukkari joutui aluksi myös tähän tehtävään, valvomaan järjestystä ja herättelemään nukkuvia jumalanpalveluksissa. Kirkkolaulutehtävän vuoksi lukkari täytyi kuitenkin vapauttaa muista palvelutoimista jumalanpalveluksen aikana. Ruotsissa 1600-luvun alussa ja Suomessa noin vuonna 1660 tuli pakolliseksi seurakunnissa kirkonvartijan eli herättäjän virka. (Sama, 64–68.)

Kirkonvartija vapautti lukkarin monista ostiaarin tehtävistä. Lukkari oli kuitenkin yhä päävastuussa kirkon omaisuudesta ja sen hoidosta, mistä hänen täytyi antaa kirjallinen takuu. Kellojensoittajana ja tuntikellojen asettajana lukkari huolehti jumalanpalvelusten ja muiden toimitusten täsmällisestä alkamisesta. Lukkari huolehti kirkon irtaimiston hoitajana muun muassa messuvaatteiden ja muiden kirkkotekstiilien puhdistamisesta ja pesusta sekä ehtoollisvälineiden kunnossapidosta. Kirkkolaki velvoitti kirkkoisännän tai lukkarin ehtoollista vietettäessä viemään alttarille tarpeellinen määrä öylättejä ja viiniä. Lukkari saattoi myös hankkia ehtoollisaineet ja hoitaa seurakunnan viinikassaa. Virallisesti tehtävä kuului kirkkoisännälle. (Sama, 69–72.)

Lukkari palveli jumalanpalveluksissa pappeja kuulutusten kirjoittajana. Saarnatuolista tiedotettiin virallisia kuulutuksia ja seurakuntalaisten yksityisiä asioita. Lukkari laati kuulutukset ennen jumalanpalveluksen alkua. Kirkkolain mukaan lukkari palveli pappeja rippitoimituksissa. Hän kirjasi ehtoolliselle ilmoittautuneet sekä valvoi jumalanpalveluksissa, että vain ilmoittautuneet menivät ehtoolliselle. (Sama, 69–72.)

3.5.8 Musiikkiseurat

Eri puolilla Eurooppaa yleistyivät 1700-luvun lopulla musiikkiseurat. Erityisesti porvariston suosima musiikkielämän muoto alkoi korvata kirkkojen ja hovien musiikkitoimintaa. Seuroissa harrastettiin kamari- ja orkesterimusiikkia sekä seuralaulua. Toiminta johti urkurien ja kaupunginmuusikoiden privilegioiden poistumiseen. Konsertteja ja oopperoita ei sallittu paastoaikoina. Tämän seurauksena alkoivat passioesitykset yleistyä. Tukholmaan vakiintui käytäntö, jossa Pergolesin Stabat Materiin ja muihin passioteoksiin liitettiin kuoron laulamia koraaleja. (Pajamo & Tuppurainen 2004, 183–184.)

Tukholmalaiset musiikinharrastajat perustivat vuonna 1766 salaisen Utile Dulci -seuran, joka teki aloitteen Kuninkaallisen musiikkiakatemia perustamiseksi. Vuonna 1772 toimintansa aloittanut musiikkiakatemia – nykyinen Tukholman musiikkikorkeakoulu – kehitti myös kirkkomusiikkia. (Pajamo & Tuppurainen 2004, 183–184.)

Vuosina 1747–1827 Turun Akateeminen kapelli ja muu musiikkiseuratoiminta muodostivat koko Suomen musiikkielämälle perustan. Piispa ja muusikko Jakob Tengström osallistui ruotsalaisen virsikirjan uudistamiseen ja Tukholmassa Utile Dulcin toimintaan. Hän toi tämän aatteen myös Turkuun. Tengström ehdotti vuonna 1795 Lutherin virttä ”Jumala omi linnamme” Ruotsin kansallislauluksi. (Pajamo & Tuppurainen 2004, 183–184.)

4 KIRKKOMUSIIKKI SUOMEN AUTONOMIAN KAUDELLA VUOSINA 1809–1918

Suomen sodan (1808–09) jälkeen urkujenrakennus käynnistyi uudelleen hitaasti. Suomesta tuli suuriruhtinaskunta, jota Venäjän keisari hallitsi. Venäjän alaisuuteen siirtymisestä huolimatta ruotsalaiset urkurakentajat jatkoivat toimintaansa Suomessa. Vuoden 1773 säädös urkurakentajan privilegista säilyi voimassa vuoteen 1879 saakka. Itsenäisellä urkurakentajalla tuli olla Ruotsin kuninkaalliselle tiedeakatemialle suoritettu tutkinto. Kaikki rakentajat eivät noudattaneet tätä säädöstä. Saksalaiset rakensivat urkuja Viipuriin ja myös Pietariin. (Pajamo & Tuppurainen 2004, 197.)

Autonomian ajan alussa Suomessa oli noin kolmetkymmenet urut ja 1870-luvulla lähes sadat. Urkurien määrä ei kuitenkaan lisääntynyt seurakuntien rahapulan takia, mutta lukkari-urkurin virkoja lisättiin. Lukkareiden palkkaus oli määritelty asetuksin, peruspalkkana talollisilta saadut viljakapat. Palkat olivat eri suuruisia eri seurakunnissa ja eri puolilla maata. Länsi-Suomen lukkari-urkurit tienasivat keskimäärin alle puolet Itä-Suomen palkoista. (Jalkanen 1976, 279.)

Lukkarin päätyö oli laulun johtaminen jumalanpalveluksissa ja muissa kirkon toimituksissa sekä vuodesta 1842 lähtien koraalilaulun opettaminen rippikoulussa. Yleinen kulttuuri-ilmapiiiri ja Ruotsista tulleet vaikutteet voimistivat musiikkielämää 1840-luvulta alkaen. Kirkko onnistui palkkaamaan taitavia muusikoita ja kouluttajia, jotka innostivat lukkareita ja urkureita kehittämään osaamistaan ja omaksumaan uusia musiikillisia virtauksia. (Sama, 280.)

Kehityksen vastavoimana oli kuitenkin pietismi ja valistus, eikä kirkkoihin hyväksytty muita soittimia kuin urut. Paheksunnan kohteeksi joutui esimerkiksi Felix Mendelssohn, kun hän sävelsi vuonna 1843 psalmin nro 98 kuorolle ja orkesterille. Soittimena kohdassa "Ylistäkää Herraa harpun sävelin" oli oikeaa harppua. Tämä nostatti vastarintaa. (Tuppurainen 2016a, viitattu 16.9.2016.)

Lehdistössä käytiin julkista keskustelua kirkkolaulusta 1800-luvun puolivälissä. Kirkkokansan laulua kuvailtiin kaottiseksi ja meluisaksi. Virsilauluun vaadittiin järjestystä ja yhtenäistämistä. Haluttiin kehittää opetusta. Tähän tarpeeseen tuli Vaasan lukkari Antti Nordlundin julkaisema

Suomalaisten virsien koraalikirjan. Toisaalta paikallisia perinteitä tahdottiin säilyttää. (Erkkilä 2003a, 83–84.)

Vuonna 1870 voimaan tulleen kirkkolain mukaan lukkari oli seurakunnan laulunjohtaja. Toimenkuvaan kuului koraalilaulun opettaminen rippikoulussa, avustaminen lasten lukutaidon opettamisessa ja heidän kinkerikuulusteluissaan sekä eräät kirkon vahtimestarin toimet. Urkurin tehtäväksi säädettiin laulun säestäminen jumalanpalveluksissa ja muissa kirkoissa pidettävissä toimituksissa. (Jalkanen 1978, 284.)

Autonomian ajan lopulla lukkareiden ja urkureiden ammatillinen taso nousi. Virkatyönsä ohella he osallistuivat vapaaehtoisesti paikkakunnan musiikkitoimintaan kuorojensa ja soitinyhtyeittensä kanssa. Monista tuli seudun musiikkijohtajia sekä maaseudulla että kaupungeissa. (Erkkilä 2003a, 84–85.) Kirkkomuusikoista tuli yleismuusikoita. (Jalkanen 1978, 284.)

Turun lukkari-urkurikoulussa aloitettiin kanttorikoulutus vuonna 1878 ja vuosisadan lopulla myös Oulussa, Helsingissä ja Viipurissa. Tutkintoon kuului pelkästään musiikkiopintoja. (Erkkilä 2003a, 92).

Lukkarin ja urkurin toimenkuvaerot ovat aiheuttaneet jänniteitä historiansa alusta nykyaikaan saakka. Kirkon johto ja papisto kannattivat Suomen autonomian aikana lukkarin monipuolista toimenkuvaa, kun taas eturivin muusikot korostivat virtuoosimaisen kirkkomuusikon merkitystä koko paikkakunnalle. Kanttoreiden täystyöllisyyden saavuttamiseksi pienissäkin seurakunnissa on kanttorin virkaan ja koulutukseen pyritty liittämään myös muita tehtäviä. (Erkkilä 2003a, 92).

Maaseudun lukkarien vapaaehtoistyö ja kaupunkien kirkkokonsertit osoittivat, että kirkkomusiikilla saattoi olla muitakin tärkeitä ulottuvuuksia kuin yksiääninen seurakuntalaulu. Johtavat muusikot toivoivat koulutuksen keskittämistä Helsinkiin. Kirkon johtoa ja erityisesti sisälähetyspapistoa huolesti kirkon aseman ja vaikutusvallan heikkeneminen. He kiinnittivät huomiota lukkarien ja urkurien puutteelliseen uskonnolliseen kasvatukseen. Valtion komitea oli samalla kannalla ja esitti diakonin koulutuksen liittämistä lukkarien ja urkurien musiikkikoulutukseen. Toinen sortokausi poliittisena kriisinä, muusikoiden vastustus ja diakonian heikko asema seurakunnissa estivät suunnitelman toteutumisen. Kirkkolaki uudistui alan kehityksen myötä. Vuoden 1913 kirkolliskokouksessa hyväksytyjen ja vuonna 1918 vahvistettujen säännösten mukaan lukkari ei ollut enää vain laulunjohtaja. Hän oli myös seurakunnan kirkkolauluharrastuksen kehittäjä. Hänen oli

pidettävä harjoitus- ja opetustilaisuuksia sekä harjoitettava kuoroa. Myös urkuri oli velvollinen kehittämään kirkkolaulua. (Jalkanen 1976, 285.)

5 RUOTSI JA SUOMI 1900-LUVULTA TÄLLE VUOSITUHANNELLE

Suomessa vuoden 1938 kirkkolaki muutti kirkkomuusikon ammattikuvaa. Laissa säädettiin kanttorin, urkurin ja kanttori-urkurin viroista. Kanttorin virka keskittyi seurakuntalaulun johtamiseen ja opettamiseen. Urkuri säesti veisuuta ja vastasi urkujen hoidosta. Hän myös kehitti yhdessä kanttorin kanssa seurakunnan musiikkitoimintaa. Kun virat oli yhdistetty, kanttori-urkuri vastasi kaikista tehtäväalueista. (Erkkilä 2003a, 87.)

Ruotsissa kirkkomusiikista on säädetty ennen vuoden 1992 kirkkolakia (1992:300) vuoden 1686 kirkkolaissa (1686:903) ja laissa (1989:8) kirkkomusiikista Ruotsin kirkossa. Jälkimmäinen korvasi kirkkomuusikoista annetun lain (1947:275) ja asetuksen (1950:375). Ennen kirkon ja valtion suhteen muutosta vuonna 2000 säädettiin kirkkomusiikista vuoden 1992 kirkkolain 37. luvussa. Nykytilanteesta poiketen vuoden 1992 kirkkolaissa säädettiin, että kirkkomuusikko on joko urkuri tai kanttori. Vain he saivat vastata kirkkomusiikkitoiminnasta, joka määriteltiin laissa. Lain määritelmässä kirkkomuusikolla oli kelpoisuus hakea kanttorin tai urkurin virkaa, joka vastasi tuolloista seurakuntayhtymien virkajärjestelmää. Joka seurakuntayhtymässä tuli olla vähintään yksi urkurin virka, ellei tuomiokapituli ollut muuta määrännyt. Poikkeus vaatimuksesta toistaiseksi tai määräajaksi sallittiin työtehtävien vähäisyyden vuoksi tai, mikäli henkilöstöhallinnollisista syistä urkurin palkkaaminen ei ollut tarkoituksenmukaista. Tuomiokapituli myönsi usein erivapauden urkurin viran vaatimuksesta. Seurakuntayhtymässä, jonka alueella tuomiokirkko sijaitsee, tuli olla tuomiokirkkourkurin virka. (Svenska Kyrkan 2017, viitattu 16.9.2019.)

Urkurin virkaan oli hakija pätevä suorittuaan urkuritutkinnon, vastaavan vanhan ruotsalaisen tutkinnon tai vastaavan tutkinnon jossakin muussa EU-valtiossa. (37:9§) Kanttorin virkaan hakija oli pätevä suorittuaan kanttoritutkinnon, täyttäessään urkurin kelpoisuusvaatimukset tai suorittuaan vastaavan tutkinnon jossakin muussa EU-valtiossa. Ennen kirkkomuusikon asettamista virkaan tuli tuomiokapitulilla tutkia hakijoiden kelpoisuus ja taito. (37:13§) Tuomiokapitulilla oli myös mahdollisuus erivapausmenettelyllä käsitellä hakemus henkilöltä, joka ei täyttänyt kanttorin ja urkurin pätevyysvaatimuksia, mikäli henkilö koulutukseltaan ja työkokemukseltaan voitiin rinnastaa kelpoisuusvaatimukset täyttävään. Luvun 37 mukaisessa menettelyssä tuomiokapituli sai kuulla yhtä tai useampaa kirkkomusiikin asiantuntijaa. Tuomiokirkkourkuri tai muu urkuriksi pätevä kelpasi tuomiokapitulilla musiikkiasiantuntijaksi. (37:19§). Sellainen musiikkiasiantuntija ei ollut tuomiokapitulilla jäsen vaan avustaja. Yhden seurakunnan seurakuntayhtymissä kirkkoneuvosto nimitti

kirkkomuusikot, usean seurakunnan seurakuntayhtymissä erityinen vastuuhenkilö. (Svenska Kyrkan 2017, viitattu 16.9.2019.)

Suomessa kanttorikoulutus alkoi 1800-luvun lopulla, ensin Turussa, sitten Helsingissä, Oulussa ja Viipurissa. Koulutus keskitettiin Helsinkiin vuonna 1951 Sibeliuksen Akatemian kirkkomusiikkiosaston aloittaessa toimintansa. Kuopion kirkkomusiikkikoulutus siirrettiin osaksi Sibeliuksen Akatemian koulutusta vuonna 1983. (Kirkon koulutuskeskus 2012, viitattu 16.9.2019)

Vuonna 1981 alkoi virkojen kelpoisuusvaatimusten uudistus, joka johti virkojen porrastukseen. B-virasta tuli perusvirkatyyppi. A-virka oli tarkoitettu lähinnä tuomiokirkkoseurakuntia ja suuria seurakuntia varten ja C-virat lähinnä pieniin seurakuntia varten sekä suurten seurakuntien avustaviksi viroiksi. A- ja B-virkojen koulutus muuttui maisteritasoiseksi ja keskittyi Sibeliuksen Akatemiaan. C-pätevyys sai vuoteen 2007 asti konservatorioissa (Oulu, Tampere, Turku ja Pietarsaari). 2000-luvun alussa koulutus alkoi siirtyä ammattikorkeakouluihin. Tampereen ammattikorkeakoulusta valmistui ensimmäinen AMK-tutkinnon suorittanut kanttori vuonna 2003, Oulusta vuonna 2004. Ammattikorkeakoulukoulutus muistuttaa sisällöltään maisterikoulutusta, vain syventävät opinnot puuttuvat. Konservatoriossa suoritettu muusikon tutkinto ei anna enää pätevyyttä kanttorin virkaan. (Kirkon koulutuskeskus 2012, viitattu 16.9.2019)

Kanttorin virkojen porrastus on edelleen voimassa. Piispainkokous kuitenkin määritteli kokouksessaan 9.2.2010 uudella tavalla kanttorien kelpoisuusehdot. Piispainkokous määritteli myös opinnot, joiden tulee kuulua jokaiseen kanttorin virkaan pätevöittävään tutkintoon. Kaikkiin eri tasoisiin kanttorin opintoihin vaaditaan 130 opintopistettä kirkkomusiikillisia, teologisia, pedagogisia ja soveltavia opintoja. Aiemmin oli säädetty vain kanttorin tutkinnoista, mutta opintojen sisältöihin ei ollut otettu kantaa. Oppilaitokset olivat saaneet itse päättää tutkinnon sisällöistä. (Kirkon koulutuskeskus 2012, viitattu 16.9.2019)

Ruotsissa ennen kirkon ja valtion suhteen muutosta vuonna 2000 selvitettiin, miten kirkkomusiikoista tulisi säätää kirkkojärjestyksessä. Lähtökohtaisesti ei ehdotettu muutoksia kirkkomusiikon koulutukseen. Urkurin kirkkomusiikkitutkinnon suoritettaisiin edelleen musiikkikorkeakouluissa ja kahden vuoden kanttorikoulutus tietyissä kansankorkeakouluissa, Stora Sköndalissa ja Malmön musiikkikorkeakoulussa. Selvityksen mukaan urkurin viranhaltija olisi voitu säilyttää urkuritutkinnon suorittaneena kirkkomusiikkona ja kanttorin viranhaltija urkuri- tai kanttoritutkinnon suorittaneena kirkkomusiikkona. Lisäksi ehdotettiin vähintään yhtä kirkkomusiikkona joka seurakuntaan.

Vaatus seurakuntayhtymien vähintään yhdestä urkurista ehdotettiin lakkautettavaksi. Sen sijaan tuomiokapituli päättäisi, olisiko kunkin seurakunnan kirkkomuusikko urkuri vai kanttori. Seurakunnan painottaminen seurakuntayhtymän sijasta korostaa seurakunnan työvoimatarvetta. (Svenska Kyrkan 2017, viitattu 16.9.2019)

Taustasyinä vaikuttivat tuomiokapitulin myöntämät useat erivapaudet seurakuntayhtymille yhden urkurin vaatimuksesta. Erivapauksien ennakoitiin yleistyvän. Selvitys totesi tavoitteeksi, ettei urkurien lukumäärä vähenisi hiippakunnissa. Pyrkimys oli, että syrjäseutujenkin seurakunnat hyötyisivät urkurien osaamisesta. Lisäksi selvitys esitti, että poikkeustapauksissa seurakuntayhtymän kirkkomuusikot voisivat alittaa yhteenlasketun kokopäiväviran. Näin toimittaisiin esimerkiksi selkeissä virantäyttämisvaikeuksissa, jos seurakunnan tarpeet voidaan täyttää muulla tavalla, esimerkiksi epäpäteville osaajilla. (Svenska Kyrkan 2017, viitattu 16.9.2019)

Tuomiokirkkourkureille estettiin virkanimikkeen säilyttämistä ja heidän työalansa laajentamista koko hiippakunnan yhteiseen toimintaan. Kyseiset kirkkomuusikot työskentelivät seurakuntayhtymissä, joissa sijaitsee tuomiokirkko. Selvitys esitti tuomiokirkkourkureiden aseman laajentamista tuomiokapitulien asiantuntijoiksi ja edustajiksi sekä hiippakunnallisesti kirkkomusiikin edistämisen johtajiksi. (Svenska Kyrkan 2017, viitattu 16.9.2019)

Suomessa vuonna 1981 voimaan tulleen kirkkolain muutoksen jälkeen kanttorin virka on ollut kolmiportainen; ylimmän tason, keskimmäisen asteen ja alimman tason kanttorin tutkinto. Ylimmän asteen virka edellyttää musiikin maisterin tutkinnon jälkeisiä laajoja täydentäviä opintoja. Alimman tason virkaan riitti pitkään konservatoriossa suoritettu kolmivuotinen peruskoulupohjainen tutkinto. Nykyään alinkin taso edellyttää ammattikorkeakoulututkintoa. (Kirkon koulutuskeskus 2012, viitattu 16.9.2019.)

Käytännössä monissa viroissa on edelleen hyvin vähäisen kanttorin koulutuksen saaneita viranhaltijoita. Kanttoreiden osaamistasojen välillä on siis suuria eroja. (Kirkon koulutuskeskus 2012, viitattu 16.9.2019.)

Vuonna 1982 piispainkokous hyväksyi kanttorin viran malliohjesäännön. Ohjesäännössä B-viran (ylempi korkeakoulututkinto) tehtäviin kuuluu musiikin johto ja toteuttaminen jumalanpalveluksissa, kirkollisissa toimituksissa sekä muissa tilaisuuksissa. Myös eri ikäryhmien musiikkikasvatus, erityisesti virsiopetus, rippikoulun musiikkikasvatus, erilaisten musiikkiryhmien perustaminen ja

johtaminen, musiikkitoiminnan edistäminen yhdessä muiden työntekijöiden kanssa ja osallistuminen monenlaiseen musiikkiin liittyvään suunniteluun ja toteuttamiseen. B-kanttori vastasi myös seurakunnan soittimista, musiikkitoiminnan tiedotuksesta sekä oman työalansa asioiden hallinnollisesta valmistelusta. A-virkaan kuului lisäksi kirkkomusiikin laaja-alaisempi seuraaminen sekä kirkkomusiikin kytkökset muuhun musiikkielämään. Kirkkoneuvosto harkitsi, mitkä B-viran tehtävistä kuuluivat A-virkaan. Toimenkuvaan vaikutti muun muassa seurakunnan kanttorien lukumäärä. C-viran tehtävät olivat varsin samoja kuin B-viran. Musiikkilaisuuksien järjestäminen, tiedotus sekä hallinnolliset tehtävät eivät kuuluneen kuitenkaan C-kanttorille. Vuoden 1982 ohjesääntö ei ole enää voimassa. Koska uutta malliohjesääntöä ei ole annettu, seurakunnissa toimitaan näiden vanhentuneiden sääntöjen pohjalta. Kanttorin henkilökohtainen osaaminen muokkaa käytännössä toimenkuvaan. Jos seurakunnassa on vain yksi kanttori, hän hoitaa kaikki tehtävät omien kykyjensä mukaan. Jos kanttoreita on useita, on mahdollista myös profiloitua. (Piispankokous 12.2.2008, viitattu 16.9.2019.)

Kanttorien keskinäisessä työnjaossa A-viran haltijat huolehtivat konserttitoiminnasta. Usein he konsertoivat itsekin, mutta myös järjestävät musiikkitapahtumia. B- ja C-viran haltijoiden työtehtävät eivät juuri eroa toisistaan. Suurin ero on omassa koulutuksessa. Se usein heijastuu osaamiseen. Jos kanttoreita on useita, kunkin erityisosaamista voidaan hyödyntää monipuolisesti. (Piispankokous 12.2.2008, viitattu 16.9.2019.)

Kaikesta muutoksesta ja kehityksestä huolimatta kanttorin viran perustehtävät ovat pysyneet samoina. Ydintehtävä keskus on aina ollut jumalanpalvelusmusiikki. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008, viitattu 16.9.2019.)

6 KANTTORIN IDENTITEETTI 2000-LUVULLA

Euroopan korkeakoulujärjestelmän tutkintojen vertailtavuuteen ja opiskelijoiden liikkuvuuteen liittyvä ns. Bolognan prosessi käynnisti piispainkokouksen aloitteesta työryhmätyöskentelyn vuonna 2006 kanttorikoulutuksen päivittämiseksi. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008, viitattu 16.9.2019.)

Kanttorin työntekijäidentiteetin taustalla on toisaalta muusikon ja toisaalta kirkon työntekijän identiteetti. Muusikon identiteetin kehittyminen alkaa tavallisesti jo lapsuudessa. Nuoruuden musiikkiharrastukset tutustuttavat monesti kanttorin työhön. Kanttorin perustehtävänä on ilmentää Jumalan Sanaa ja uskoa Jumalaan musiikin avulla. Esiintyvän taiteilijan identiteetti on kautta kirkon historian liittynyt kirkkomuusikkoihin, mikä edellyttää jatkuvaa itsensä kehittämistä. Lasten ja nuorten parissa työskentelevältä kanttorilta edellytetään kykyä innostaa kuorolaiset ja soittajat toimintaan mukaan. Kirkkomuusikon tulee myös perehtyä aikamme kristilliseen musiikkiin ja kehittää uutta musiikkitoimintaa yhdessä toisten kanssa. Kirkon työntekijän identiteetti ja muusikon identiteetti ovat yhtä tärkeitä. Nämä identiteetin alueet kehittyvät usein eri tahtia elämän kulun, opintojen ja työuran kuluessa. Kanttorin tulee sitoutua kirkon perustehtäviin ja kyetä kuulemaan seurakunnan moninaisia tarpeita. (Sama, viitattu 16.9.2019.)

Ruotsissa uutta kirkkomuusikon opintopolkua on rakentanut vuonna 2014 lakkautettu koulutus-, tutkimus- ja kulttuurilautakunta (NUFK), joka työskenteli kirkolliskokouksen toimeksiannosta. NUFK päätti 19.3.2012 kirkkomuusikoiden ja kirkon useiden työntekijäryhmien uudesta opintopolusta. NUFK sijoitti opintojen loppuvaiheeseen pastoraalisen opintojakson uudessa koulutuslaitoksessa, jossa kirkon ammattiryhmät osittain yhdessä ja osittain ammattikunnittain saavat valmiudet Ruotsin kirkossa työskentelyyn. Ruotsin kirkon uusi koulutuslaitos aloitti toimintansa elokuussa 2014. Laitos kuuluu kirkon valtakunnalliseen hallintoon osana kirkkokansliaa. Laitos sijaitsee Uppsalassa. Toimipisteet sijaitsevat Uppsalassa ja Lundissa. Laitos järjestää pastoraalikoulutuksen opintojen loppuvaiheessa diakoneille, seurakuntapedagoogeille, papeille ja kirkkomuusikoille. Näiden ammattiryhmien peruskoulutus annetaan yleisessä koulutusjärjestelmässä. Ruotsin kirkko tarjoaa pastoraaliteologisen koulutuksen. Kirkkojärjestyksessä mainittiin kirkkomuusikoiden tutkinto- ja virkanimikkeinä kanttori ja urkuri. Nämä nimikkeet toivottiin korvattavan yhteisellä kirkkomuusikon nimikkeellä, joka oikeudenmukaisemmin korostaa työn monipuolisuutta. Pyrkimyksenä oli selkeästi ilmaista kuhunkin kirkon virkaan tarvittava tutkinto. Kanttorin ja urkurin virkanimikkeillä on aiemmin

viitattu sekä alemman että ylemmän tutkinnon antamaan pätevyys, mikä on luonut epävarmuutta tarvittavasta tutkinnosta. (Svenska Kyrkan 2017, viitattu 16.9.2019.)

Suomen kanttorityöryhmä 2006:n raportin mukaan kanttorin viran perustehtävät ovat kaikissa eri asteen kanttorin viroissa keskeisiltä osin samat. Voitaisiinkin puhua yhdestä virasta kolmen sijasta. Kelpoisuusehtojen määrittelyn takia työryhmä kuitenkin puolsi kolmiportaisuuden jatkamista. Työryhmä ehdotti seurakuntien harkintavallan lisäämistä. Piispainkokous hyväksyi viran kelpoisuusehtona olevan tutkinnon vähimmäisvaatimukset, jotka jokaisen kanttorin tulisi opiskella ja osata. Piispainkokouksen päätti reunaehdot, joiden puitteissa seurakunta voi päättää, mikä tutkinnoista on kelpoisuusehtona. Tämä tapahtuisi viran johtosääntöä vahvistettaessa. Näin seurakuntien erilaiset tarpeet tulevat huomioiduksi. (Piispankokous 12.2.2008, viitattu 16.9.2019.)

Bologna-prosessi merkitsee korkeakouluysteistyötä 47:ssä Euroopan maassa. Perustana on Bolognan julistus vuodelta 1999. Tavoite on edistää opiskelijoiden ja työntekijöiden kansainvälistä liikkuvuutta sekä Euroopan kilpailukykyä ja koulutuksellista vetovoimaa. Tavoitteeseen pyritään koulutuksen ja tutkintojen eurooppalaisella yhtenäistämällä. Vuoden 2007 korkeakoulu-uudistuksessa otettiin yliopistoissa ja korkeakouluissa käyttöön kolmiportainen tutkintojärjestelmä: perustason kandidaattitutkinto, ylemmän tason maisteritutkinto sekä tutkijatasoisen lisensiaatti- ja tohtoritutkinto. Lisäksi otetaan uutena käsitteenä käyttöön taidetutkinto, jonka laajuus vastaa yleistä tutkintoa. Ruotsissa näiden muutosten myötä lakkautettiin urkurin tutkintonimike korkeakouluista. Se korvattiin kirkkomusiikin taidetutkinnolla kandidaatin, maisterin tai tohtorin tasoisina. Tämä merkitsee, ettei vuoden 2007 jälkeen ole ollut ammattikoulutusta urkurin tutkintoon Bologna-prosessia edeltäneessä merkityksessä. Kirkkomusiikin kandidaatin tasoinen taidetutkinto suoritetaan nykyisin Piteåssa, Tukholmassa, Göteborgissa ja Malmössä sekä Ersta Sköndal Bräcken korkeakoulussa. Tutkintoa täydennetään kirkon vuoden 2012 koulutus uudistuksen mukaisesti hiippakuntaharjoittelulla ja pastoraaliteologisella koulutuksella tavoiteltaessa urkurin virkaa Ruotsin kirkossa. Syyslukukausina 2016 ja 2017 Tukholman musiikkikorkeakoulu ei aloittanut kirkkomusiikon kandidaatin taidetutkintoa. Syynä oli vähäinen hakijamäärä. Sama tilanne on ollut joinakin vuosina aiemminkin muissakin kirkkomusiikon koulutuksissa. (Svenska Kyrkan 2017, viitattu 16.9.2019.)

Bologna-prosessi edellyttää kaikille koulutusaloille laadittuja ydinosaamiskuvauksia. Suomessa kanttorikoulutustoimikunta on valmistellut perustehtäväkuvauksen sekä siitä edelleen työstetyn ydinosaamiskuvauksen. Kanttorin ydinosaamisen viiteen osaamis- ja taitokokonaisuuteen kuuluvat

(1) musiikillinen osaaminen, (2) pedagoginen osaaminen, (3) teologinen ja liturginen osaaminen, (4) yhteistyötaidot sekä (5) organisoimis- ja johtamistaidot. Musiikillisen osaamisen alue, soitto- ja laulutaito sekä kuorojen ja musiikkiryhmien johtaminen, erottaa kanttorin muista kirkon työntekijöistä. Myös esilaulu- ja säestystaito sekä kirkkomusiikin eri tyylien, kirkkomusiikin historian, hymnologian ja soitinten huollon perusteiden tuntemus kuuluvat osaamisvaatimukseen. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008, viitattu 16.9.2019.)

Kirkon virka on sanan ja sakramenttien hoitamisen virka. Kanttori on myös sanan palvelija. Hän julistaa laulamalla ja soittamalla. Luterilainen kirkko on puhutun ja laulettu sanan kirkko. Myös laulettu sana on sakramentaalista Sanaa. Tähän perustuu musiikin erityisasema luterilaisessa teologiassa muiden taiteiden rinnalla. Kanttorin perustyö jumalanpalveluksissa ja kirkollisissa toimituksissa on kirkon perustehtävän hoitamista. Musiikilla on myös sielunhoidollisia ja terapeuttisia vaikutuksia ihmisiin. (Erkkilä 2003a, 90–91.)

7 KANTTORIN VIRKA 2000-LUVUN RUOTSISSA JA SUOMESSA

Kesäkuun ensimmäisenä päivänä vuonna 2018 astuivat voimaan uudet säännökset kirkkomuusikoista ja kirkkomuusikon viroista Ruotsin kirkon seurakunnissa. Uudet säännökset koskevat mainitusta päivämäärästä lähtien kirkkomuusikon työssä aloittavia. Ruotsin kirkkojärjestykseen tuodaan uutena tutkintona Ruotsin kirkon kirkkomuusikkotutkinto, joka suunnitellaan kirkkohallituksen toimesta tai toimeksiannosta. Tämä kirkollinen tutkinto sisältää A-, B- ja C-tasot, jotka antavat kelpoisuuden toimia kirkkomuusikkona Ruotsin kirkossa. Myös uusi tehtävänimike, diplomiurkuri, otetaan käyttöön. Kanttorin ja urkurin tehtävänimikkeiden säilyessä muodostuu kolmiportainen tehtävänimikkeistö. Kelpoisuusvaatimukset sidotaan Ruotsin kirkon kirkkomuusikkotutkinnon kolmeen tasoon. (Svenska Kyrkan 2018, viitattu 16.9.2019.)

- Ruotsissa kirkkomuusikon C-tutkinto, tai korkeampi tutkinto, antaa kelpoisuuden kanttorin (kantor) virkaan. Tarvitaan taidealalta 120 opintopisteen kirkkomusiikkiin suuntautunut korkeakoulututkinto, johon olennaisena osana sisältyy urku-, kuoronjohto- ja yhtyelauluopintoja. Vaihtoehtona on suorittaa kansankorkeakoulussa kaksivuotinen kirkkomusiikkikoulu, jonka sisällön määrittelee kirkkohallitus.
- B-tutkinto, tai korkeampi tutkinto, antaa kelpoisuuden urkurin (organist) virkaan. Tarvitaan taidealalta 180 opintopisteen kirkkomusiikkiin suuntautunut kandidaattitutkinto, johon olennaisena osana sisältyy urku-, kuoronjohto- ja yhtyelauluopintoja.
- A-tutkinto antaa kelpoisuuden diplomiurkurin (försteorganist) virkaan. Tarvitaan edellä mainitun kandidaattitutkinnon lisäksi taidealalta 120 opintopisteen kirkkomusiikkiin suuntautunut maisteritutkinto, johon olennaisena osana sisältyy urku-, kuoronjohto- ja yhtyelauluopintoja.
- A-, B- ja C-tutkintoihin sisältyy lisäksi 20 viikon pastoraaliteologinen koulutus sekä hiippakunnan järjestämä työyhteisöön tutustuminen ja kahdeksan viikon harjoittelu. (Svenska Kyrkan 2018, viitattu 16.9.2019.)

Uudet säännökset muuttavat tuomiokirkkourkurin viran diplomiurkurin viraksi. Erillinen säännös määrittelee vanhojen kirkkomuusikkotutkintojen kelpoisuudet. Vanhan mallin tutkinnon suorittanut on erillisen säännöksen mukaisesti pätevä toimimaan kirkkomuusikkona. Vanhan mallin tutkinnon

suorittanut saa hakea pätevyystodistuksen helpottamaan työnantajan arviointia työnhakijan osaamisesta. (Svenska Kyrkan 2018, viitattu 16.9.2019.)

Uudet säännökset tuovat kirkkojärjestykseen kirkkomuusikon nimikkeen. Jokaisessa seurakunnassa tulee työskennellä kirkkojärjestyksen mukaan vähintään yksi kirkkomuusikko (diplomiurkuri, urkuri tai kanttori). Muiden musiikkivirkojen perustaminen on mahdollista. Jos esimerkiksi palkataan musiikinopettaja tai kuoronjohtaja vailla kirkkomusiikin tutkintoa, tulee käyttää muita virkanimikkeitä kuin kirkkojärjestyksessä suojatut diplomiurkuri, urkuri ja kanttori. (Svenska Kyrkan 2018, viitattu 16.9.2019.)

Suomessa tulee kirkkojärjestyksen 6. luvun 1§:n mukaan olla kanttorin virka seurakunnassa. Kanttorin virka voidaan kirkkojärjestyksen 6 luvun 52 §:n mukaan perustaa tuomiokapitulin suostumuksella tai muuttaa osa-aikaiseksi tai tuomiokapitulin päättämäksi määräajaksi jättää täyttämättä tai täyttää määräajaksi osa-aikaisena. Kahdella tai useammalla samaan hiippakuntaan kuuluvalla seurakunnalla voi olla yhteinen kanttorin virka. (Kirkkojärjestys, 1055/1993 6. luku.)

Kirkkojärjestyksen 6. luvun 6§:n mukaan kanttorinvirka voidaan perustaa kirkkohallituksen määrittelemää laajaa yliopistotutkintoa, ylempää korkeakoulututkintoa tai muuta kirkkohallituksen hyväksymää tutkintoa edellyttäväksi viraksi. Tuomiokirkkoseurakunnassa tulee olla laajaa yliopistotutkintoa edellyttävä kanttorinvirka. (Sama.)

Kirkkojärjestyksen 6. luvun 28§:n mukaan kanttori johtaa seurakunnan musiikkitoimintaa. Hän vastaa musiikista seurakunnan jumalanpalveluksissa sekä muissa kirkollisissa toimituksissa ja seurakunnan tilaisuuksissa, opettaa rippikoulussa, hoitaa muutenkin musiikkikasvatustyötä ja edistää musiikin käyttöä seurakunnan toiminnassa. Kanttori vastaa myös seurakunnan soittimien hoidosta ja huollosta. (Sama.)

Kirkkojärjestyksen 6. luvun 29§:n mukaan kirkkohallitus voi antaa kelpoisuuden kanttorin virkoihin henkilölle, jolla on virkaan vaadittavaa tutkintoa vastaavat tiedot ja taidot. (Sama.)

8 KANTTORIN VIRKA TULEVAISUUDESSA

Kirkon tulevaisuustarkasteluun on jo pitkään vaikuttanut kirkon jäsenmäärän voimakas vähentyminen koko 2000-luvun ajan. Esimerkiksi nuorten aikuisten elämänarvoja ja maailmankatsomusta tarkastelevien selvitysten perusteella kirkon arvoista vieraantuminen näyttää jatkuvan, mikä ennakoii myös kirkon jäsenyydestä luopumista. Tosin musiikki ei näyttävä olevan kirkosta eroamista lisäävä tekijä. Päinvastoin, juuri musiikkilaisuudet ovat selvityksissä osoittautuneet yleisöä houkutteleviksi. Toinen tulevaisuutta koskettava rakenteellinen muutos on ollut kuntaliitosten yhteydessä tulleet muutokset. Seurakuntien yhdistymiset vaikuttavat myös kanttorien työhön. Pieniä seurakuntia on liitetty kaupunkiseurakuntiin. Tämän seurauksena on jouduttu omaksumaan uusia työ- ja hallintokulttuureita. Kanttorin työmäärä on saattanut kasvaa, ja uusia väliportaan hallintoportaita on muodostunut kirkkoherran ja kanttorin välille. Myös kanttorien keskinäinen työnjako edellyttää uuteen sopeutumista. (Sibelius-Akatemia 2010, 44–49.)

Vaikka jumalanpalvelus on kanttorin työn keskiössä, verkostoitumista tapahtuu moneen suuntaan. Lähes jokainen seurakunnan työala edellyttää yhteistyötä kanttorin kanssa, mutta usein kanttori edustaa yksin työalaansa. Kuitenkin kanttorin yksittäisenkin työalan hyvä hallinta vaatii vaivannäköä koko elämänuran ajan. Kukaan ei voi hallita kaikkea, mutta toisaalta kukaan ei voi työskennellä vain oman erityisosaamisensa alueella. Kautta kirkon historian on ollut jännite lukkarin ja urkurin viran välillä. Samoin on nykyisin rooliristiriita yleismuusikon ja erityisosaamiseen keskittyvän taiteilijan välillä. (Erkkilä 2003b, 490–497.)

Sibelius-Akatemia julkaisi vuonna 2010 kyselytutkimuksen, jolla kartoitettiin kirkkoherrojen näkemyksiä seurakuntien musiikkielämästä ja sen tulevaisuudesta. Kirkkoherrat pitivät seurakunnan musiikkitoimintaa erittäin tärkeänä. Vastaajista 71 % arveli musiikkitoiminnan merkityksen omassa seurakunnassaan lisääntyvän tulevaisuudessa, kun vain 4 % oli toista mieltä. Kirkkoherroista 64 % arveli, että käytettävä musiikki tulee olemaan tyyllisemmin monipuolisempaa kuin nykyisin. Vastanneista 53% oli sitä mieltä, että musiikki tullaan yhä enemmän valitsemaan seurakuntalaisten toiveiden mukaisesti, mutta reilu kymmenen prosenttia oli eri mieltä. Vastausten hajonta lisääntyi, kun kysymykset liittyivät gospel- tai rytmimusiikkia. Vastaajista 48 % oli sitä mieltä, että seurakunnassa käytettävä musiikki tulee olemaan yhä enemmän gospelmusiikkia, ja neljännes oli asiasta eri mieltä. Kun kysyttiin urkujen asemasta tulevaisuudessa, yli puolet (52 %) oli sitä mieltä, että urkujen merkitys omassa seurakunnassa ei vähene, kun taas kolmanneksen uskoi urkujen

merkityksen laskuun. 54 % vastaajista oli sitä mieltä, että seurakunnan jumalanpalveluselämän merkitys tulee tulevaisuudessa kasvamaan, mutta kuusi prosenttia oli eri mieltä. (Sibeliuksen Akatemia 2010, 44–49.)

Seurakunnan musiikkitoiminnassa kanttori on itse pääosin vastuussa työstään ja valinnoistaan. Seurakunnan työntekijät tekevät kuitenkin työtä yhdessä. Työyhteisön toimivuus ja työssä viihtyminen riippuvat paljon työntekijöiden keskinäisistä suhteista. Tiedetään, ettei seurakunta poikkea työilmapiiriltään muista työyhteisöistä. Kanttorin voimavara – pahimmillaan este – on työyhteisö ja erityisesti esimies. Yhdessä sovitut säännöt ja kristillinen arvopohja antavat hyvän perustan ratkoa ristiriitatilanteita. (Erkkilä 2003b, 491–497.)

Nykyään lähes kaikki seurakunnan työntekijät ovat hyvin koulutettuja oman alansa osaajia, joilla on omat työnäkynsä ja käsityksensä asioiden tärkeydestä ja hoidosta. Helposti muodostuu ongelmia ja vääriä luuloja, jos seurakunnan työntekijät eivät tunne toistensa vastuualueita ja tehtäviä. Jumalanpalveluksen uudistamisessa on 90-luvulta saakka pyritty haastamaan kaikkia seurakunnan työntekijöitä yhteistyöhön. Jumalanpalveluksen valmistelu merkitsee luontevaa mahdollisuutta seurakunnan työntekijöiden kohtaamiseen. (Sama, 491–497.)

Kun tutkittiin, mitä kirkkoherrat odottivat kanttoreiden osaavan nykyistä enemmän, gospel- tai muun rytmimusiikin osaaminen, musiikkiryhmien ohjaaminen ja vapaan säestyksen taidot nousivat toiveiden kärkisijoille. Gospel-musiikin osaamisen tarpeen arveli 77 % vastanneista kasvavan tulevaisuudessa. Musiikkiryhmien ohjaamisen taitoja piti tulevaisuudessa nykyistä tärkeämpinä 74 % ja vapaan säestyksen taitoja 65 % vastanneista. Näissä taidoissa oli kirkkoherrojen mielestä eniten puutteita tällä hetkellä. Jumalanpalvelusmusiikin sisällöllisen suunnittelun osaamisen tarpeen arveli kasvavan 50 % kirkkoherroista. (Sibeliuksen Akatemia 2010, 44–49.)

Työssä jaksaminen korostuu virkavuosien lisääntyessä. Samojen asioiden toistuminen vuodesta toiseen alkaa uuvuttaa. Adventti- ja jouluaika, pääsiäistä edeltävä suuren paaston aika ja kevätkirkojen aika saattavat tuntua pitkästyttäviltä samojen virsien toistoilta. Seurakuntalaiselle tilanne on kuitenkin ainutkertainen. Toimitusten musiikkiin liittyy sama vaara. Pitäisi jaksaa innostua sinänsä mahtavista mutta liian tutuiksi tulleista asioista yhä uudelleen. (Erkkilä 2003b, 491–497.)

Ajankäytön opettelu ja kalenterin sopiva täyttö auttavat. Kalenteriin kannattaa varata reilusti aikaa harjoitteluun ja valmisteluun. Kirkollisten toimitusten määrää on vaikeaa arvioida etukäteen. (Sama, 491–497.)

Jatkuva kouluttautuminen, haasteiden ja riskien ottaminen sekä hengellisen elämän hoitaminen auttavat. On hyvä tiedostaa omia vahvuuksia ja ottaa ne käyttöön. Omien työtapojen kriittinen tarkastelu ja mahdollinen muuttaminen sekä uutta etsivän asenteen omaksuminen ehkäisevät urautumisen. Musiikissa oleva energia ja eläminen musiikin virrassa hoitaa myös työntekijää. Ihmissuhteita työyhteisössä kannattaa vaalia. Ajan varaaminen perheelle, ystäville ja harrastuksille auttavat jaksamaan. Työnohjauksen mahdollisuutta ja työtovereiden tukea kannattaa hyödyntää. On myös hyvä olla armollinen itseään kohtaan. (Sama, 491–497.)

Kirkkoherroille tehdyssä tutkimuksessa kanttorin pedagogisten taitojen tarve nähtiin jopa suuremmaksi kuin gospel- ja rytmimusiikin osaamisen tarve. Vastaajista 86% arvioi, että pedagogisen osaamisen tulisi olla kanttoreilla nykyistä parempi. Kun vastaajat pakotettiin suhteuttamaan pedagogisen osaamisen muutostarve kanttorin työn ydinalueisiin, musiikillisiin (laulu, soittaminen) tai liturgisiin taitoihin, vastausten hajonta kasvoi merkittävästi. Pedagogisen osaamisen arvioi liturgisen soiton osaamista tärkeämmäksi tulevaisuudessa 29 % vastaajista, kun eri mieltä oli 39 % vastaajista. Pedagogisia taitoja perinteisiä musiikillisia taitoja tärkeämpinä piti 33 % vastaajista 34 % ollessa eri mieltä. (Sibelius-Akatemia 2010, 44–49.)

Selkeästi vähiten osaamisen muutosta toivottiin kanttorin työn perinteisillä ydinalueilla eli urkujen soitossa, klassisen musiikin sekä jumalanpalvelusten virsien ja liturgisten sävelmien säestysosaamisessa. Vastauksista voidaan päätellä, että kirkkoherrat arvioivat näiden osaamisalueiden olevan jo nyt riittävän hyvin hallinnassa. (Sama, 44–49.)

Sibelius-akatemian tutkimuksessa haastateltiin pitkään alalla toimineita kanttoreita vuonna 2010. Tutkimus liittyi seurakuntien musiikkielämään ja sen tulevaisuuteen. Pelkällä peruskoulutuksella osaamistarpeita ei voi saavuttaa. Tulevaisuuden kanttorin toivotaan olevan ”multi-instrumentalisti–kuoronjohtaja–kapellimestari”, joka hallitsee sekä eri tyylit että niiden opettamisen eri-ikäisille ryhmille. Kanttorilta odotetaan edelleen perinteisen työnsä hoitamista. Lisäksi seurakunnan uudistuvilla työaloilla kaivataan osaavaa kanttoria, kuten lapsi- ja nuorisotyössä, aikuis- ja vanhustyössä sekä diakoniatyössä. On myös painetta lisätä kanttorin osuutta julistustyössä, kun

talous niukkenee. Osa kanttoreista kokee ilmiön ammatillisena uhkana, osa mahdollisuutena. (Sibelius-Akatemia 2010, 17–19.)

Kanttoreiden on edelleen mahdollista erikoistua oman osaamisensa mukaisesti. Osa kanttoreista haluaisi edelleen työskennellä korkeatasoisen kirkkomusiikin, erityisesti urkumusiikin, puolesta. He haluaisivat konsertoida itse ja järjestää ulkopuolisten huippumuusikoiden esiintymisiä omalla paikkakunnallaan. Osa kanttoreista sen sijaan osallistuisi mieluummin seurakuntaelämään ja sen pienryhmätoimintaan. Eri kohderyhmille soveltuu erilainen ohjelmisto ja toteutustapa. Palvelutaloissa, sairaaloissa, kouluissa, muskareissa ja nuorisotyössä tarvitaan erilaista pedagogista, sisällöllistä ja musiikin ilmaisun osaamista. Usein on kiire ja tehtäviä on priorisoitava. Pakolliset tehtävät on hoidettava, mutta seurakuntatyössä muusikon työkenttä on rajaton. Olipa konsertoiva kanttori tai seurakunnan pienryhmiin profiloitunut kanttori työn hoitaminen edellyttää sekä hyvää suunnittelua että yhteistyötä laajan yhteistyöverkoston kanssa. Joustava työote auttaa selviämään haasteista. (Sama, 17–19.)

Kanttorin työtä koskettaa edelleen keskustelu kirkkoon sopivasta musiikista, missä kulkee maallisen ja kirkollisen musiikin raja. Käydään myös keskustelua siitä, minkälaisia taiteellisen kunnianhimon tavoitteita tulee asettaa ja minkälainen taso voidaan hyväksyä harrastajamuusikoilta. Kanttoreilta kerätty haastatteluaineisto täydentää kirkkoherroille tehdyn kyselyn tuloksia seurakuntien musiikkielämästä ja sen tulevaisuudesta. (Sama, 17–19.)

Moderni 1900-luvun taidemusiikki ei ole päässyt suosioon kirkkomusiikissa kuten ei muillakaan sellaisilla musiikin alueilla, jotka tavoittelevat suuria yleisöjä. Kirkkomusiikin harrastajat ovat pyrkineet entisöiviin uudistuksiin. Ilmaisu ”kansanomaiset musiikkityylit” kuvaa Suomen vuonna 2000 uudistuneen käsikirjan valmistelua. Uudistunut kirkkojärjestys ja käsikirja antavat mahdollisuuden näiden tyylien käytölle. Kansanomainen musiikki on saatu tähän käyttötarkoitukseen enimmäkseen virallisen valmistelun ja kanttorien työskentelyn ulkopuolelta. (Tuppurainen 2003, 58–59.)

Aikamme ”kansanomainen musiikki” perustuu sekä 1800-luvun perinteeseen että afro-amerikkalaiseen rytmiä korostavaan musiikkikulttuuriin. Musiikin mukaansatempaavia ominaisuuksia on yleisesti vältelty eurooppalaisessa kristillisessä liturgiassa. Afroamerikkalaisen musiikin rytmikka ehkä palauttaa liturgiasta musiikkia vanhatestamentillisille juurilleen. (Tuppurainen 2003, 58–59.)

9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kansainvälistyneen maailman nopea muutos ulottuu ja vaikuttaa nykyään kirkon toimintaan ja kulttuuriin. Kirkkomuusikon ja kanttorin virka on koko historiansa ajan joutunut ja kyennyt sopeutumaan, muuttumaan ja uudistumaan. Jerusalemin tuhoutuminen ja temppelipalveluksen päättymisen vuonna 70 jKr. siirsi jumalanpalvelukset ja kirkkomusiikin vaatimattomiin oloihin. Kristittyjen vainot ovat kuuluneet kirkon todellisuuteen alkukristillisistä ajoista nykyyhetkeen. Muutosten aikajanelle sijoittuu esimerkiksi Suomen lähes kaikkien urkujen tuhoutuminen Isovihasa 1700-luvun alussa. Kirkon sisäiset oppiriidat ja maallisten hallitsijoiden valtapyrkimykset ovat heijastuneet kirkkomusiikkiin. Kaikissa näissä myllerryksissä jumalanpalvelusmusiikkia on toteutettu olosuhteiden ja ajan hengen mukaisesti.

Kirkkomuusikon tehtävien historiaan perehtymien sekä pitkällä aikavälillä että erilaisia kirkon murosaijoja tarkastelemalla antaa eväitä nykyajan kirkkomuusikolle oman työnsä toteuttamiseen. Yhteinen historia emämaamme Ruotsin kanssa oli ammatillisesti mielenkiintoinen tarkastelun kohde. Ruotsin lainsäädäntö on ollut keskeisessä asemassa kirkkomusiikkijärjestelmän kehittämisessä myös Suomeen. Oli mielenkiintoista selvittää, mitä Venäjän vallan alle siirtymisestä seurasi.

Väki vähenee kirkosta, mikä merkitsee verotulojen pienenemistä ja taloudellista niukkuutta. Myös kirkkomusiikin ala saattaa menettää vetovoimaa. Nämä muutokset voivat merkitä virkakanttorin korvaamista vapaaehtoistyöllä. Musiikin muutto temppelin loistosta vuonna 70 jKr. Exodusta ja pakosiirtolaisuutta muistuttaviin retkioloihin muistuttaa nykyistä jälkikristillistä länsimaiden kulttuuria, jossa valtion ja kirkon eriytyminen nopeutuu. Katedraalit, isojen valtionkirkkojen urkujen pauhu ja virkakanttorit vaihtuvat tyyliltään arkisiin kokoussaleihin, bändimusiikin sävyihin, yhdistystoimintaan ja maallikoiden musiikkivastuuseen. Kirkko joutuu etsimään uusia luovia ratkaisuja jumalanpalveluselämänsä toteuttamiseen.

Historia opettaa kirkkomuusikolle, että kanttorit keskeisessä kansansivistäjän roolissa olivat mukana tuomassa lukutaitoa Suomeen. Kanttorin työhön on historiassa kuulunut paljon muutakin kuin musiikkiin liittyviä tehtäviä. Nykyään musiikin lisäksi kanttoreiden toimenkuvaan kuuluu paljon suunnittelutyötä. Kansansivistystehtävä voisi nykyään korostaa kanttorin roolia historian opettajana. Uskonnonopetus Suomen kouluissa saattaa siirtyä tulevaisuudessa kirkkokuntien vastuulle.

Kanttori voisi osallistua opettamiseen, mikä merkitsee kanttorin viran paluuta Ruotsi-Suomen historiasta tuttuun lukkarin rooliin.

Suomen historiassa 1600-luvun Turussa kirkkomuusikot työskentelivät kirkollisen toimensa ohella kaupungin palveluksessa muusikkoina. Suomen autonomian ajan lopulla kirkkomuusikot kirkkolain mukaisten tehtävien lisäksi kehittivät ja elvyttivät vapaaehtoisesti kuorojensa ja soitinyhtyeittensä avulla koko paikkakunnan musiikkiharrastusta. Useista kirkkomuusikoista tuli paikkakuntansa musiikkijohtajia sekä maaseudulla että kaupungeissa.

Seurakuntien nykyisessä talousahdingossa kunnat voisivat maksaa osan kanttoreiden palkasta. Vastaavasti kanttorin työajasta osa voitaisiin suorittaa kunnan palveluksessa sekä asukkaita että matkailua palvellen. Minä esimerkiksi Kemijärvellä kesäkanttorina olen todennäköisesti ollut useita viikkoja seudun ainut töissä oleva ammattimuusikko muiden viettäessä kesälomaa. Ilomielin olisin voinut kirkon töiden ohella vaikkapa pitää yhteislauluhetkiä toreilla, palvelutaloissa ja kylätaloilla kaupungille suoritettuina työtunteina. Olisin voinut soittaa pianoa taidegalleriassa tai toimia laulavana kosketinsoittajana lavatansseissa. Kunta voisi tukea lavatansseja palkkaamalla orkesteriin yhden muusikon, laulavan kosketinsoittajan. Kanttorin virka yhteisvoimin kirkon, kunnan sekä yritysten palveluksessa ja palkkaamana edistäisi seurakunnan verkostoitumista yhteiskuntaan ja alueensa kansalaisiin ja talouselämään.

LÄHTEET

Erkkilä, L. 2003a. Kanttorin virka. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen & E.

Tuppurainen (toim.) Kirkkomusiikin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 71–97.

Erkkilä, L. 2003b. Kanttorinviran hakeminen ja työ seurakunnassa. Teoksessa L. Erkkilä, U.

Tuovinen & E. Tuppurainen (toim.) Kirkkomusiikin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 487–498.

Jalkanen, K. 1986. Lukkarin- ja urkurinvirka Suomessa 1721–1809. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Jalkanen, K. 1978. Lukkarin- ja urkurinvirka Suomessa 1870–1918. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Jalkanen, K. 1976. Lukkarin- ja urkurinvirka Suomessa 1809–1870. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Kirkolliskokous 1993. Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055 v. 1993. Viitattu 16.9.2019,

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055>

Kirkon koulutuskeskus 2012. Kanttorien täydennyskoulutus: orientoitumiskoulutuksesta erityiskoulutukseen. Viitattu 16.9.2019,

<https://evl.fi/documents/1327140/43730976/KANTTORIEN+TÄYDENNYSKOULUTUS/05141c9a-b8a3-74c8-6193-d81f2ed416c9>

Murtomäki, V. 2016. Kirkkomusiikin lyhyt historia: varhaiskristillisestä laulusta reformistiajan musiikkiin. Muhi-tietokanta. Sibelius-Akatemia. Viitattu 9.9.2019,

http://muhi.siba.fi/xwiki/bin/view/Muhi/View?id=lehti_kirkkomusiikki1&q=kirkkomusiikki&type=basic&tab=0

Nissinen, M. 2004. Musiikki kirkossa. Teoksessa J. Haapasalo, L. Lauerma, M. Nissinen & P. Suikkanen (toim.) Kirkkomusiikki. Helsinki: Edita, 15–19

Oramo, I. 2016. Uskonpuhdistus ja suurvalta-aika: urkuja ja urkureita. Muhi-tietokanta. Sibelius-Akatemia. Viitattu 16.9.2019,

http://muhi.siba.fi/xwiki/bin/view/Muhi/View?id=suomi_uskonpuhdistus6&q=urkuri&type=basic&tab=0

Pajamo, R. & Tuppurainen, E. 2004. Suomen musiikin historia: Kirkkomusiikki. Porvoo: WSOY.

Sibelius-Akatemia 2010. Kanttorit 2010: Kirkkoherrojen ajatuksia seurakuntien musiikkielämästä ja sen tulevaisuudesta. Viitattu 16.9.2019, http://www2.siba.fi/toive/userfiles/media/Kanttorit_2010.pdf

Sibelius-Akatemia 2010. Näkökulmia seurakuntien musiikkitoimintaan:

Kanttorien kokemuksia ja tulevaisuusnäkyviä. Viitattu 16.9.2019,

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/161421/Toive_Osaraportti_9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008. Piispankokous 12.2.2008: 8§: Kanttorin viran kelpoisuus. Viitattu 16.9.2019,

<http://kappeli.evl.fi/KKHAsha.nsf/fb61ff18981701fdc225740e0053afc9/d066ff94a63e3fefc225741d0046194e?OpenDocument>

Svenska kyrkan 2018. Kantor, organist, försteorganist - Svenska kyrkans kyrkomusikerexamen. Viitattu 16.9.2019, <https://internwww.svenskakyrkan.se/Musik/kyrkomusikerexamen>

Svenska Kyrkan 2017: Kyrkomötet Kyrkostyrelsens skrivelse 2017:4: Kyrkomusiker i kyrkoordningen. Viitattu 16.9.2019,

[https://www.svenskakyrkan.se/filer/KsSkr%202017_04%20\(pdf,%2057%20sidor\).pdf](https://www.svenskakyrkan.se/filer/KsSkr%202017_04%20(pdf,%2057%20sidor).pdf)

Tuppurainen, E. 2003. Kirkkomusiikin historia ja nykypäivä. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen & E. Tuppurainen (toim.) Kirkkomusiikin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 37–60.

Tuppurainen E. 2016a. 1800-luvun kirkkomusiikki: 1800-luvun luterilainen kirkkomusiikki. Muhi-tietokanta. Sibelius-Akatemia. Viitattu 16.9.2019,

http://muhi.siba.fi/xwiki/bin/view/Muhi/View?id=kirkko_1800luku2&q=kirkkomusiikki&type=basic&tab=0

Tuppurainen, E. 2016b. Kristillisen kirkon musiikin juuret. Muhi-tietokanta. Sibelius-Akatemia. Viitattu 9.9.2019, http://muhi.siba.fi/xwiki/bin/view/Muhi/View?id=kirkko_keskiaika1&q=kanttori&type=basic&tab=0

Tuppurainen, E. 2016c. Läntisten kirkkojen musiikki 1520–1800: J.S. Bach ja järjestetty kirkkomusiikki. Muhi-tietokanta. Sibelius-Akatemia. Viitattu 16.9.2019, http://muhi.siba.fi/xwiki/bin/view/Muhi/View?id=kirkko_lantiset5